

RAPPORT DEN 1 NOVEMBER 2001

DNR 01-9229-600

Finanssektorns stabilitet 2001

2001 : 6

Finanssektorns stabilitet

FÖRORD

SAMMANFATTNING

1. FINANSIELL STABILITET OCH FINANSIELL TILLSYN

- 1.1 Finansiella företag och andra företag
- 1.2 Tillsynen - nya mål, medel och metoder
- 1.3 Stabilitetsanalysen
- 1.4 Stabilitetsrapporten 2000 - slutsatser och vidtagna åtgärder

2. DEN EKONOMISKA UTVECKLINGEN I VÄRLDEN OCH I SVERIGE

- 2.1 "IT-bubblan" och börsutvecklingen
- 2.2 Fallande tillväxt överallt

3. FINANSMARKNADER OCH FINANSFÖRETAG

- 3.1 Struktururomvandlingen
- 3.2 Marknaderna för finansiering
- 3.3 De finansiella företagen- lönsamhetsutveckling och kapitalstyrka

4. RISKOMRÅDEN

- 4.1 Kreditrisker
- 4.2 Marknads- och likviditetsrisker
- 4.3 Försäkringsrisker
- 4.4 Operativa risker
- 4.5 FI:s arbete med "Samlad riskbedömning"

5. SLUTSATSER FÖR TILLSYVEN

Kreditrisker och kapitalsituation

Fortsatt utveckling av det internationella tillsynssamarbetet

Operativa risker och beredskap

Livbolagen och den kollektiva konsolideringen

Utvecklingen i värdepappersbolagen

Förord

De stora och snabba förändringar som präglar den finansiella sektorn innebär krav på utveckling också av den finansiella tillsynen. En central del i detta är ett ökat fokus på riskanalys.

3

Det är i det perspektivet som FIs arbete med analys av stabilitetsrisker ska ses. Utöver att utgöra en avrapportering till regeringen, ger rapporten dels en utgångspunkt för inriktningen och planeringen av FI:s egna tillsynsinsatser, dels information till företag, media och allmänhet om hur FI ser på och arbetar med olika frågor och problem.

I tillsynsuppdraget ingår att identifiera, mäta och analysera risker och riskuppbyggnad som kan leda till störningar i det finansiella systemet. FI:s uppgift är då inte i första hand att göra en prognos för den mest troliga utvecklingen, utan att identifiera och värdera olika faktorer och förlopp som kan komma att påverka stabilitetsläget negativt. Syftet är att få en uppfattning om vilka risker som finns och vilken förmåga det finansiella systemet har när det gäller att hantera dem. Huruvida sannolikheten för en viss negativ händelse är x eller y procent är alltså i det perspektivet av underordnad betydelse.

Samtliga avdelningar på Finansinspektionen har medverkat i arbetet med denna rapport. Kerstin af Jochnick har haft det övergripande ansvaret för arbetet, och Hans Bäckström har varit redaktör.

Claes Norgren

Generaldirektör

Sammanfattning

Konjunkturedgång och växande påfrestningar

Den finansiella sektorn står nu inför det ”stresstest” som varje lågkonjunktur innebär. Den nedgång i världskonjunkturen som varit tydlig sedan i vintaras har successivt blivit allt mer markant, inte minst i skuggan av terror-dåden i USA i september.

Finansinspektionen ser inte som sin uppgift att utarbeta prognoser för den makroekonomiska utvecklingen. FI kan dock konstatera dels att osäkerheten är osedvanligt stor och att sannolikheten för en fördjupad och förlängd konjunkturedgång ökat, dels att riskbilden kompliceras genom den säkerhetspolitiska dimension som tillkommit.

Ökad osäkerhet och sämre ekonomisk tillväxt innebär normalt att inkomstutvecklingen försämras, att förmögenhetsvärdena minskar, att riskkapitalförsörjningen försvåras och att riskerna för olika slag av marknadsstörningar växer. En försämrad finansiell situation innebär också en ökad sårbarhet för störningar. Ökad vaksamhet krävs och motståndskraft måste byggas upp mot de påfrestningar som kan komma.

I den stabilitetsrapport som publicerades förra året bedömde FI att stabiliteten i det finansiella systemet var god och att den sannolikt så skulle förbli det kommande året. Samtidigt noterades vissa områden som i varje fall på sikt skulle kunna skapa problem. Den allmänna bedömning som gjordes har visat sig riktig, och olika slag av insatser på de områden som pekades ut har gjorts, exempelvis när det gäller beredskapsfrågor och den kartläggning som gjorts beträffande kreditexponeringarna mot telekomsektorn.

Börsnedgångens effekter

Vad som däremot inte fullt ut fångades upp i rapporten är effekterna av det fortgående börsfallet, som satt sin prägel på finansmarknadens utveckling sedan våren år 2000. Börsnedgångens effekter kan nu avläsas bland annat i de problem som livbolag respektive värdepappersinstitut drabbats av. Även bankerna har drabbats av minskade provisionsintäkter, men genomslaget i resultaten blir här mindre dramatiska. Men även de mer indirekta effekterna av börsnedgången på exempelvis riskkapitalutbud och på kreditkvaliteten i bankerna börjar nu bli skönjbara.

I ett mer långsiktigt perspektiv kan konstateras att värdepappersmarknaderna i allmänhet och aktiemarknaderna i synnerhet växer i betydelse för det finansiella systemet och för en allt bredare grupp av kunder. Detta ställer delvis nya krav på tillsynen, frågor som FI arbetat aktivt med under året.

Växande utlåning, ökade risker

Utlåningen till hushåll och särskilt till företagen har fortsatt att växa, och i klart snabbare takt än BNP. Denna volymexpansion har bidragit att den försämring av bankernas resultat och lönsamhet som kan konstateras hittills varit måttlig. Samtidigt är det tydligt att denna snabba utlåningsutveckling knappast kan fortgå med den konjunkturutveckling som kan förutses. Vidare kan konstateras att kapitaltäckningsgraden det senaste året tenderat att minska.

När det gäller de olika riskområden FI arbetar med i tillsynen är huvudkonstruktionerna följande:

Kreditrisker: Den relativt kraftiga ökning av företagsutlåningen som skett under det senaste året i kombination med en bedömd försämring av betalningsförmågan och växande konkursrisker på kundsidan, kan på sikt väntas leda till växande kreditförluster. Dock kan noteras att ökningen av kreditförlusterna sker från en låg nivå. Avgörande för vilken omfattning detta får är dels den allmänna konjunkturutvecklingen, dels de speciella problem som kan uppstå i telekomsektorn, för flygbolagen och andra särskilt utsatta branscher. Genomslaget för kreditgivarna är därutöver beroende av de åtgärder bankerna vidtar för att förbättra riskhanteringsförmågan. Här kan konstateras att bankerna nu skärper sina krav på kunderna vad gäller krav på säkerhet och återbetalningsförmåga. Vidare minskar bankerna riskkoncentrationen bland annat genom att förändra limiterna.

Marknads- och likviditetsrisker: exponeringarna är begränsade samtidigt som riskhanteringsmetoderna utvecklats. Dock torde risken för snabba kast i prisutvecklingen och andra slag av marknadsstörningar – exempelvis på valutamarknaderna – öka i det nuvarande världsekonomiska läget.

Operativa risker: Fortsatt arbete är nödvändigt för att förbättra riskberedskapen och möjligheterna att hantera olika slag av operativa risker. Stress-tester är en viktig del av detta. Terrorattackerna i USA sätter ytterligare fokus på vikten av beredskap också för ”osannolika” hot och illustrerar också hur effekter av en sådan störning kan påverka finansiella risker.

Försäkringsrisker: Försämringen av livbolagens kollektiva konsolidering skulle, om den tilläts fortsätta, på sikt bli ett hot mot de åtaganden bolagen har iklätt sig visavi försäkringstagarna. Av det skälet har FI agerat för att påskynda en anpassning av återbäringen som gör den förenlig med en önskvärd konsolideringsnivå.

Viktiga observanda finns med andra ord på samtliga riskområden. Samtidigt finns i verkligheten oftast nära samband och växelverkan mellan problem på olika riskområden – något som demonstrerats inte minst under detta år. Man måste bedöma den finansiella stabiliteten också mot bakgrund av hur väl företagen är rustade att motstå sådana samvariationer i riskbilden.

En agenda för tillsynen

När det gäller tillsynsinsatserna framöver vill FI betona insatser inom följande områden:

Kreditrisker och kapital situation

Det krävs ökad vaksamhet mot de följdverkningar som vikande konjunktur och ökad osäkerhet kommer att ha. Betydelsen av god riskhantering och god kapitalstyrka i bankerna ökar.

FI utvecklar för närvarande metodiken för att kunna ge en så kallad samlad riskbedömning av de finansiella företag som är viktigast ur stabilitetssynvinkel. Denna metodik har nu börjat tillämpas, och för de fyra stora bankkoncernerna har sådana bedömningar nyligen tagits fram. FI har i samband med årets riskbedömningar lagt särskilt fokus på bankernas kapitaltäckningssituation. De mål för primärkapital och totalt kapital som instituten själva satt upp är viktiga utgångspunkter i tillsynsarbetet. Dessa mål kan ligga på olika nivå beroende på portföljsammansättning och verksamhetsinriktning i de olika bankerna. Det är viktigt att företagen löpande utvärderar och justerar dessa riktmärken, bland annat mot bakgrund av de förändringar i riskbilden som ägt rum under det senaste året.

FI:s bedömning är att utvecklingen av kreditriskerna gör det nödvändigt att ha en ökad säkerhetsmarginal för att kunna motstå ökade påfrestningar framöver. Enligt FI finns skäl att hålla primärkapitalnivåerna i nivå med eller över de riktmärken som bankerna målsatt. Detta accentueras om och i den mån olika typer av risker uppträder samtidigt.

FI har inom ramen för de samlade riskbedömningarna utvecklat analysen och uppföljningen av kapitaltäckningssituationen i de stora bankkoncernerna. Detta sker i dialog med företagen och i nära samarbete med de andra nordiska tillsynsmyndigheterna.

Fortsatt utveckling av det internationella tillsynssamarbetet

Finansmarknadernas internationalisering ställer ökade krav på en fortsatt utveckling av tillsynsarbetet internationellt, och detta blir än viktigare i en världsekonomi präglad av svagare konjunktur och växande osäkerhet. En utveckling mot en större konvergens inom EU när det gäller tillsyn har börjat och bör understödjas. Konkreta frågor som kräver samverkan inom Norden gäller tillsynen av Nordea, If och det så kallade Norex-samarbetet.

Operativa risker och beredskap

Frågor kring fysisk säkerhet, säkerhet mot IT-attacker och möjligheten till reservdrift för att säkerställa robustheten i det svenska finansiella systemet blir allt viktigare. Händelserna i USA i september blev ett dramatiskt exempel på när något extremt osannolikt blir brutal verklighet. När det gäller den finansiella sektorn är konsekvenserna av detta främst två: dels illustrerar det på ett generellt plan betydelsen av att genomföra olika form av stresstester för att få ett mått på handlingsutrymme och handlingsalternativ även i extrema situationer, dels, och mer specifikt, vikten av en hög beredskap för händelser och förlopp förknippade med den nya säkerhetspolitiska situation som inträtt, och de följdverkningar detta kan få för marknader och företag.

Under det gångna året har FI lagt ned ett omfattande arbete på beredskapsfrågor och stresstester tillsammans med företagen och i samverkan med Överstyrelsen för civil beredskap (ÖCB). Fortsatt hög aktivitet inom detta område krävs. De stresstester som inletts under 2001 skall vidareutvecklas kommande år.

Livbolagen och den kollektiva konsolideringen

Livbolagen har drabbats av fallande marknadsvärden i placeringsportföljen i kombination med en för långsam anpassning av återbäringen till kunderna. Detta tillsammans med att vissa övergångsregler i lagstiftningen om förstärkning av bolagens försäkringstekniska reserver försvinner, har utsatt bolagen för finansiella påfrestningar. Främst har det blivit nödvändigt att säkerställa att kunderna informeras om att förutsättningen för förespeglad återbäring kommit att ändras.

8

FI har för återstoden av detta år begärt en månadsvis löpande rapportering av livbolagens finansiella ställning. Denna ökade övervakning kommer att upprätthållas tillsvidare.

Utvecklingen i värdepappersbolagen

Resultatutvecklingen för värdepappersbolagen som grupp har under året varit starkt negativ. För att upprätthålla förtroendet för värdepappersmarknaden är det viktigt att den omstruktureringsprocess sektorn sannolikt står inför sker i ordnade former. FI har under hösten gjort en särskild uppföljning av kapitaltäckning och resultatutveckling hos ett stort antal värdepappersinstitut. Denna utvidgade övervakning kommer att fortsätta för att möjliggöra en aktiv uppföljning av utvecklingen.

1. Finansiell stabilitet och finansiell tillsyn

Finansiell verksamhet och finansiella företag har särdrag som gör att de är föremål för särskild lagstiftning och för tillsyn. Det gäller dels konsumentskyddsaspekterna, dels riskerna för att störningar kan spridas på ett sätt som hotar stabiliteten i hela det finansiella systemet. Tillsynens och därmed Finansinspektionens uppgift är att främja såväl ett gott konsumentskydd som finansiell stabilitet, mål som till stor del sammanfaller men som också rymmer avvägningsproblem. I ett skede präglad av omfattande och snabba förändringar på de finansiella marknaderna ställs stora krav på utveckling av verktyg och metoder för att uppfylla dessa mål. Att analysera förutsättningar och risker för den finansiella stabiliteten utifrån dels olika omvärldsförutsättningar, dels läget i de finansiella företagen är ett viktigt inslag i tillsynens medelsarsenal.

I den rapport som publicerades förra året bedömdes att stabiliteten i det finansiella systemet var god och att den sannolikt så skulle förbli det kommande året. Samtidigt noterades vissa områden som i varje fall på sikt skulle kunna skapa problem. Den allmänna bedömning som gjordes har visat sig riktig, och olika slag av insatser på de områden som pekades ut har gjorts, exempelvis när det gäller beredskapsfrågor och den kartläggning som gjorts beträffande kreditexponeringarna mot telekomsektorn. Vad som däremot inte fullt ut fångades upp i rapporten är effekterna av det fortgående börsfallet som nu kan avläsas bland annat i de problem som livbolag respektive värdepappersinstitut drabbats av.

1.1 Finansiella företag och andra företag

I regeringens regleringsbrev för Finansinspektionen sägs att:

” det finansiella systemet skall vara effektivt och tillgodose såväl samhällets krav på stabilitet som konsumenternas intresse av ett gott skydd.”

Den finansiella tillsynens uppgift i sammanhanget är att verka för att kraven på stabilitet och konsumentskydd uppnås. Finansinspektionens uppdrag formuleras som att:

” Finansinspektionen skall:

- bidra till stabiliteten i det finansiella systemet genom tillsyn av finansiella företag, regelgivning och tillstånd, samt*
- bidra till konsumentskyddet inom det finansiella systemet genom tillsyn av stabiliteten i enskilda finansiella institut, genom utarbetande och tillsyn av regler för institutens information och klagomålshantering samt genom behandling av klagomål av principiell karaktär”*

Som framgår finns alltså två huvudmotiv för varför finansiell verksamhet är underkastad tillsyn. Därmed är också antytt att det finns särdrag i finansiell verksamhet som motiverar detta särskilda intresse från statsmakternas sida.

Stabiliteten

En finansiell sektor som är välutvecklad och effektiv kan på goda grunder antas ge positiva spridningseffekter också för annan ekonomisk verksamhet. Omvänt utgör ett dåligt utvecklat finansiellt system en hämsko för den ekonomiska utvecklingen. För att använda läroboksformuleringar finns alltså starka inslag av så kallade externa effekter i verksamheten, effekter som kan vara såväl positiva som negativa. Enskilda företag har sällan tillräckliga motiv eller förmåga att ensamma utveckla och tillvarata den potential som positiva externa effekter innebär; ett konkret exempel kan innebära uppbyggnaden av gemensamma infrastrukturer för betalningsförmedling. Ibland finns här behov av olika slags samhällsinsatser för att ”förlösa” dessa möjligheter och därmed förbättra den samhällsekonomiska effektiviteten.

Även de externa effekter som är negativa och oönskade är svåra eller ibland omöjliga att hantera genom rena marknadslösningar. När det gäller finansiell verksamhet finns ett särskilt slag av negativ effekt eller störning som också bildar utgångspunkten för det andra och kanske viktigaste skälet till engagemang från statens sida. Det handlar om så kallade *systemrisk*er, varmed menas att effekterna av vissa tekniska eller finansiella störningar kan spridas på ett sätt som de enskilda aktörerna varken kan överblicka eller hantera, och som kan göra att viktiga delar av den finansiella verksamheten slås ut för kortare eller längre tid. Och om detta händer blir konsekvenserna snabbt kännbara för hela samhället.

Nu berör denna senare problematik inte alla finansiella företag och alla typer av finansiella tjänster. I första hand är det bankerna – och i synnerhet de större bankerna – som kommer i fokus, främst beroende på deras roll i betalningsförmedlingen. Betalningsförmedling handlar i grunden om överföringar mellan olika inlåningskonton, och om en bank inte kan uppfylla sina åtaganden härvidlag blir genomslaget brett, snabbt och dramatiskt. Bankernas roll för kreditförsörjningen leder naturligtvis också till att störningar på kort tid skulle få mycket kännbara samhällsekonomiska effekter, även om effekterna här inte blir ögonblickliga.

För andra finansiella företag som försäkringsbolag, fondbolag eller värdepappersbolag finns inte den här formen av stabilitetsproblematik¹. Däremot finns en indirekt systemriskdimension och i två avseenden. Dels finns ofta olika slag av finansiella verksamheter i samma finansiella koncern, vilket gör att problem i en mindre stabilitetskritisk del av verksamheten kan ”smitta” de funktioner som är viktiga ur systemsynpunkt, dels påverkar även andra företag än banker funktionsförmågan och förtroendet – i vid mening – för det finansiella systemet i stort. Förtroende utgör nämligen en av hörnstenarna för att motverka uppkomsten och begränsa effekterna av systemkritiska förlopp.

Konsumentskyddet

Komplexiteten hos många finansiella tjänster gör att konsumenten ofta har ett mycket kännbart informationsunderläge jämfört med producenten. Detta fenomen finns förstås också på andra områden än det finansiella, men flera faktorer gör att detta här får en speciell dimension: finansiella tjänster som sparande och försäkring innebär ofta, och till skillnad från nästan alla andra varor och tjänster, ett engagemang med ”leverans” långt fram i tiden och dessutom ofta med stor ekonomisk betydelse för den enskilde konsumenten.

1. Men man kan samtidigt peka på stabilitetsaspekter av ett annat slag – ett aktuellt och dramatiskt exempel på hur ”market failures” kan uppkomma, i detta fall i försäkringssektorn, och som kan få vittgående samhällsekonomiska skadeverkningar om de inte åtgärdas, är den höjning av premierna för försäkring av flygplan som kom som en reaktion på terrordåden den 11 september. Detta framtvungade statsgarantier i en rad länder, inklusive Sverige, eftersom flygtrafiken annars i princip skulle ha upphört. Staterna uppträdde alltså i en roll som ”insurer of last resort”

Värdet av en sådan ”leverans” är vidare beroende av producentens beteende och kompetens över en följd av år. Till detta kan läggas att många finansiella tjänster tas i anspråk bara ett fåtal gånger i den enskildes liv, vilket gör att konsumenten har svårt att bygga upp en egen, erfarenhetsgrundad kompetens.

Strukturutvecklingen på sparande- och värdepappersmarknaderna har gjort att konsumentskyddsaspekterna på senare år fått en delvis ny innebörd och växande betydelse ur tillsynssynpunkt. Enskilda konsumenter deltar nu aktivt och i stor omfattning på ett sätt som för bara några år sedan var förbehållet professionella aktörer. Detta ställer nya krav på anpassning av information, regelverk och tillsyn. Dessa frågor diskuterades mer utförligt i Finansinspektionens rapport ”Aktiemarknad för alla – nya krav i ny miljö” som publicerades i maj.

11

”Konsumentskydd” är ett begrepp som kan ges delvis olika innebörd. Det kan handla om att ställa krav på generella regler och policys för företagens uppträdande mot kunderna, det kan också handla om att bistå enskilda konsumenter i tvister med företag, utfärda olika former av ”köpråd” och så vidare. Som framgår av det uppdrag regeringen formulerat ligger Finansinspektionens uppgift entydigt på det förstnämnda området.

Sammanfallande och motstridiga mål

Ofta innebär åtgärder som främjar det ena målet också en positiv effekt på det andra målet, ibland finns målkonflikter. Åtgärder som skyddar konsumenterna kan öka konsumenternas förtroende och tillförsikt och kan på så sätt också fungera systemstabiliserande – insättargarantin är ett exempel – och omvänt är ett stabilt system också ett grundläggande konsumentintresse.

Men åtgärder som främjar stabiliteten kan också få en utformning som är negativ från konsumentensynpunkt. Om ”stabilitet” innebär hård reglering, svag konkurrens, låg effektivitet och höga kostnader är detta till förfång för konsumenterna och för samhällsekonomin. I ett kortsiktigt perspektiv är ofta en förbättring av stabilitetsegenskaperna liktydigt med en förbättring av marginaler och lönsamhet, vilket kunderna då får känna av i exempelvis högre utlåningsräntor och avgifter. Med andra ord finns avvägningsproblem.

Men det finns också en skillnad i karaktär mellan dessa olika mål. Som nämnts finns egenskaper i den finansiella produktionen och hos de finansiella produkterna som gör att insatser för att främja konsumentskyddet väger tyngre här än i många andra sammanhang. Men att främja en effektiv produktion och att säkerställa ett gott konsumentskydd är, som antytts, en viktig samhällsuppgift också på andra områden än på det finansiella – här handlar det alltså om en gradskillnad snarare än en artskillnad.

Det unika för finanssektorn och huvudskälet till att den särbehandlas i lagstiftningen och görs till föremål för tillsyn, är alltså stabilitets- och systemriskaspekterna. Denna typ av problematik återfinns inte i någon annan produktionssektor i samhället.

Ett bredare stabilitetsbegrepp

Risken för bankfallissemang där den enskilde småspararen riskerade att se sina tillgångar gå upp i rök och nödvändigheten att motverka risken för detta

2. En svensk incident från sent 1800-tal belyser med vilket allvar man såg på betydelsen av allmänhetens förtroende: Oscar II omtalar i sina memoarer att det vid ett tillfälle uppstod tendenser till "stormanlöpning på Enskilda Bankens lucka". Detta föranledde kungen att "under viss ostentation" besöka banken för att sätta in pengar i sitt eget namn. "Detta hade genast åsyftad verkan", kunde Oscar II konstatera vid skrivbordet många år senare.

var ett centralt motiv för den reglering av bankväsendet som kom till stånd i takt med att banktjänster började utnyttjas av en bredare allmänhet under 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Konsumentskyddsmotivet har med andra ord gamla anor. Men från statens och lagstiftarens horisont var det säkert inte bara en fråga om empati med potentiellt drabbade småsparare – det fanns också statsfinansiella motiv för att förhindra ett förlopp som kunde framtvunga omfattande statliga insatser för att rädda stora grupper av människor från ruin. En reglering fyllde då det dubbla syftet att kontrollera verksamheten och att underbygga ett allmänt förtroende, vilket i sig var (och är) en stabiliserande faktor². Redan tidigt fanns säkert också en insikt om risken för att störningar kunde spridas och åstadkomma skadeverkningar i andra delar av näringslivet.

Den typ av systemrisk som var tidigt känd och som i någon mening band samman alla dessa aspekter var fenomenet uttagsanstormning eller insättarpånik, det vill säga en situation där insättarna – välgrundat eller ogrundat – förlorar förtroendet för en bank och snabbt vill ta ut sina pengar. Detta innebär normalt att den drabbade banken snabbt hamnar i likviditetskris, vilket i sin tur "smittar" andra banker och i slutändan kan lamslå banksystemet.

Reglering och tillsyn syftar således till att minska risken för akuta "infarkter" i de finansiella transaktionssystemen och att skydda de enskilda konsumenterna från obehagliga överraskningar, men också till att minska risken för dyrbara "bail-outs" och djupgående förtroendeproblem, med de negativa samhällsekonomiska konsekvenser detta kan innebära. Därmed blir stabiliteten i de enskilda företagen inte bara en fråga om akuta systemrisker, utan också en fråga av bredare samhällsekonomiskt intresse.

1.2 Tillsynen: nya mål, medel och metoder

Finansiell tillsyn handlar väsentligen om att i angivna syften övervaka och påverka enskilda finansiella företag. Även om en väsentlig del av stabilitetsmålet består i att säkra stabiliteten i det finansiella *systemet* är det viktigt att inse att systemhotande förlopp inte uppstår genom någon form av jungfrufödsel i ett "system" – vad som i realiteten utlöser en systemkris är att finansiella eller operativa problem uppstår i ett eller flera identifierbara företag, och att dessa problem sedan sprids till andra aktörer. Att följa de enskilda företagen när det gäller verksamhetsinriktning, organisation, kapitalstyrka och riskhantering är därför tillsynens kärna.

Under de senaste 10–15 åren har det skett en snabb och accelererande förändring av den finansiella produktionens former, innehåll, ägande och lokalisering. Det finns inget som tyder på att den processen kommer att avstanna, snarare tvärtom. Detta ställer bland annat nya krav på regelverk och tillsyn. De risker för såväl konsumenten som för systemstabiliteten som finns i finansiell verksamhet förändras av den snabba strukturutvecklingen. Vissa slag av risker kan hanteras bättre genom teknikutveckling och internationalisering, samtidigt som andra risker kvarstår eller i vissa fall växer, åtminstone i så måtto att de blir mindre transparenta genom ökad teknisk och juridisk komplexitet – de så kallade operativa riskerna blir alltså alltmer betydelsefulla.

Till det senare bidrar också att tillsynen fortfarande i huvudsak bedrivs efter skiftande nationella regler och traditioner. Här pågår ett intensivt internationellt arbete, både inom EU och globalt, för att utveckla gemensamma regler och principer för att matcha den snabba utvecklingen på marknaderna. Här finns dock ett avsevärt problem i det faktum att internationellt regelskapande nästan alltid är en tidsödande process, i många fall mycket tidsödande.

Mellan de nordiska tillsynsmyndigheterna har samarbetet snabbt tagit konkret gestalt som ett svar på ”nordeniseringen” av finanssektorn. Mest tydligt gäller detta den gemensamma tillsynsorganisation som byggts upp när det gäller tillsynen av Nordea, där de fyra berörda nationella tillsynsmyndigheterna inrättat en gemensam tillsynsgrupp med ansvar för att årligen ta fram en gemensam tillsynsplan, underbyggd av en samlad riskbedömning för hela koncernen. Den första samlade riskbedömningen med förslag till prioriterade tillsynsåtgärder presenterades för tillsynscheferna i mitten av augusti.

13

Risکانalysen står i fokus för tillsynens framtida inriktning. En effektiv tillsyn kommer alltmer att handla om att analysera och bedöma hur de finansiella företagen hanterar risker, och relativt sett mindre om en formell uppföljning av deras regelefterlevnad, vilket varit tillsynens traditionella roll. Detta är också den centrala tanken i de nya internationella reglerna för kapitaltäckning – som avses träda i kraft 2005 – där så kallad aktiv risktillsyn (*supervisory review*) utgör dess ”andra pelare”.

Tillsynen blir alltså mer ”kvalitativ” till sin karaktär. Detta kräver, bland annat, en nära kontakt mellan företagen och tillsynsorganen och en ingående kunskap om den affärsmiljö där företagen arbetar, det kräver en utveckling av analys- och tillsynsmetoder, tillgång till kvalificerad kompetens och adekvata resurser i övrigt. Som en förutsättning för en sådan tillsyn krävs också en fortlöpande utveckling och en internationell harmonisering av regelverk och tillsynspraxis, så att relevanta problem kan adresseras på ett enhetligt sätt. Hur Finansinspektionen avser att arbeta med denna aktiva risktillsyn utvecklas i *kapitel 4* i denna rapport.

1.3 Stabilitetsanalysen

När tillsynen utvecklas i riktning mot ett ökat fokus på riskanalys, och i en miljö präglad av snabb strukturell förändring, ökar kraven på tillsynsmyndigheten att kunna analysera och bedöma hur länkarna ser ut mellan de makroekonomiska och strukturella utvecklingstendenserna å ena sidan och företagens riskexponering och riskhantering å den andra. En god analys måste utgöra en syntes av både mer övergripande information och företags- och ”produktspecifik” information. När det gäller det senare utgör det löpande tillsynsarbetet en viktig kunskapskälla, tillika ett underlag som en tillsynsmyndighet har unika möjligheter att utnyttja.

Det är i det perspektivet som FI:s arbete med stabilitetsanalys och med denna rapport ska ses. Utöver att utgöra en avrapportering till regeringen, ger den dels en utgångspunkt för inriktningen och planeringen av FI:s egna tillsynsinsatser, dels information till företag, media och allmänhet om hur FI ser på olika frågor och problem, och om hur FI arbetar med dessa.

I tillsynsuppdraget ligger att identifiera, mäta och analysera risker och riskuppbbyggnad som kan leda till störningar i det finansiella systemet. Detta innebär inte att FI i första hand skall göra en prognos för vad som är den mest troliga utvecklingen när det gäller finansiell utveckling i allmänhet och finansiell stabilitet i synnerhet. FI:s uppgift är istället att identifiera olika slag av faktorer och förlopp som *kan* komma att påverka stabilitetsläget negativt.

Dessa risker måste givetvis vara mer än marginella för att vara relevanta, men behöver för den skull inte vara överhängande sannolika. Tvärtom kan det vara särskilt viktigt att bedöma följderna av riskutfall som kanske har låg sannolikhet, men där konsekvenserna *om* det trots allt slår till kan bli vittgående. Att Finansinspektionen är inriktad på att granska och värdera mer eller mindre osannolika hot är alltså inte – även om det intrycket ibland kan uppstå – ett uttryck för konstitutionell svartsynthet. Syftet är att få en uppfattning om vilka risker som finns och vilken förmåga det finansiella systemet har när det gäller att hantera och absorbera negativa utfall – var finns de starka punkterna, var finns de svagare och hur kan ”stryktåligheten” förbättras? Huruvida den förväntade sannolikheten för olika negativa händelser är x eller y procent är i det perspektivet av underordnad betydelse.

Som utgångspunkt för analysen redovisas i *kapitel 2* kortfattat den allmänna ekonomiska och finansiella utvecklingen, internationellt och i Sverige. Det ger en allmän utgångspunkt för en bedömning av den förväntade utvecklingen på finansmarknaderna de kommande åren. Vad gäller den allmänna ekonomiska utvecklingen baseras analysen i huvudsak på externa bedömningar och prognoser som FI har tagit del av. I *kapitel 3* redovisas och diskuteras läge och utvecklingstendenser på de finansiella marknaderna och i de finansiella företagen. I *kapitel 4* sker en genomgång av riskuppbbyggnaden inom de olika riskområdena FI arbetar med inom ramen för tillsynen. I avsnittet redovisas också hur FI arbetar inom dessa områden och avser att arbeta framöver, med fokus på den så kallade samlade riskbedömning som utgör finansinspektionens sätt att tillämpa de riktlinjer som Baselförslagets ”pelare två” innefattar. I *kapitel 5* sammanfattas slutsatserna med avseende på stabilitetsrisker, riskhanteringsförmåga och de tillsynsfrågor som aktualiseras.

1.4 Stabilitetsrapporten 2000 – slutsatser och vidtagna åtgärder

I förra årets rapport kunde FI konstatera att både det allmänekonomiska läget och läget i de finansiella företagen dels innebar låga risker för systemstörningar i det korta perspektivet, dels en god finansiell motståndskraft i den mån påfrestningar skulle uppstå. I rapporten redovisades också det utvecklingsarbete som bedrevs i tillsynen, bland annat när det gällde operativa risker. Det senare diskuterades i ett temaavsnitt.

Trots den positiva generella bilden av stabilitetsläget, påtalades vissa områden och aspekter där åtgärder eller observans var nödvändig. Det gällde bland annat den ökning av andelen blankolån som kunde noteras, frågan om belåningsvärden för aktier och utvecklingen på fastighetsmarknaden. Ett

annat område som kunde konstateras innefatta en potential för problem var telekomindustrin.

Ett år senare kan vi konstatera att ”stabilitetsprognosen” var riktig i den meningen att några systemviktiga finansföretag inte hamnat i, eller ens varit i närheten av, problem som skulle kunna betecknas som ”systemhotande”. Dock kan sägas att två andra slag av systemstörningar inträffat; dels det fortgående börsfallet, dels händelserna i USA den 11 september.

I rapporten drogs slutsatsen att det börsfall som var manifest redan förra året knappast innebar några stabilitetsrisker. Den bedömningen var riktig i så måtto att börsfallet inte lett till något akut stabilitetsproblem. Vad som däremot inte förutsågs i rapporten var dess mer djupgående betydelse både för den finansiella och reala sektorn i ekonomin som nu börjat skönjas; när det gäller finanssektorn har dessutom de direkta effekterna på värdepappersbolagen och livförsäkringsbolagen blivit mycket påtagliga. Terrorhändelserna i USA är en annan faktor av betydelse också för finanssektorn, men som, av förklarliga skäl, inte förutsågs i rapporten.

När det gäller de kreditrisker som lyftes fram i rapporten kan nämnas att FI beträffande blancolån uppmärksammat detta i tillsynsarbetet. Man kan nu också konstatera att andelen blancolån förefaller minska något. Angående belåningsvärdena för aktier har Bankföreningen medverkat till att för bankerna framhålla att dessa måste ha egna modeller för kontroll av belåningsvärden. Resultatet kan sägas vara positivt i och med att bankerna och värdepappersbolagen utvecklat mer sofistikerade system. Vad gäller telekom genomfördes strax efter årsskiftet en enkät till storbankerna för att belysa omfattning och karaktär av exponeringarna mot telekomsektorn. Till detta kan läggas att FI i maj-juni genomförde den så kallade riskenkäten till de systemviktiga företagen som innebar en bred kartläggning av olika slag av riskexponeringar och riskhantering i dessa företag.

Området operativa risker, som särskilt uppmärksammades i förra årets rapport, har varit föremål för betydande aktivitet. FI har tillsammans med ÖCB genomfört olika stresstester och beredskapsövningar. Detta tillsammans med att FI:s och andras aktivitet när det gäller att driva frågan om kapitaltäckning för operativa risker, har medfört att bankerna utvecklat mätsystem och riskhanteringssystem för detta, vilket har haft goda effekter.

2. Den ekonomiska utvecklingen i världen och i Sverige

Läget och utvecklingsförutsättningarna i världsekonomin kännetecknas av

- en stor osäkerhet, bland annat till följd av det säkerhetspolitiska läget
- en snabb nedgång i tillväxten som förstärks av terrorhändelserna den 11 september. Vissa sektorer som telekom och flygindustri är särskilt hårt drabbade, liksom vissa länder, i synnerhet Japan
- kraftfulla ekonomisk-politiska motåtgärder i form av räntesänkningar och finanspolitiska stimulanser. Effekterna av åtgärderna är dock osäkra i nuvarande läge
- att börsnedgången påverkar den reala ekonomin i negativ riktning

Utan att utfärda någon prognos kan FI konstatera att sannolikheten för fördjupad och förlängd konjunkturedgång ökat, och att riskbilden kompliceras genom den säkerhetspolitiska dimension nu tillkommit. Sämre ekonomisk tillväxt och ökad osäkerhet innebär normalt att inkomstutvecklingen stagnerar, att förmögenhetsvärdena minskar och att volatiliteten i marknaderna ökar. Det innebär både ökade risker för störningar och en ökad sårbarhet för störningar. I förlängningen kan den finansiella stabiliteten hotas.

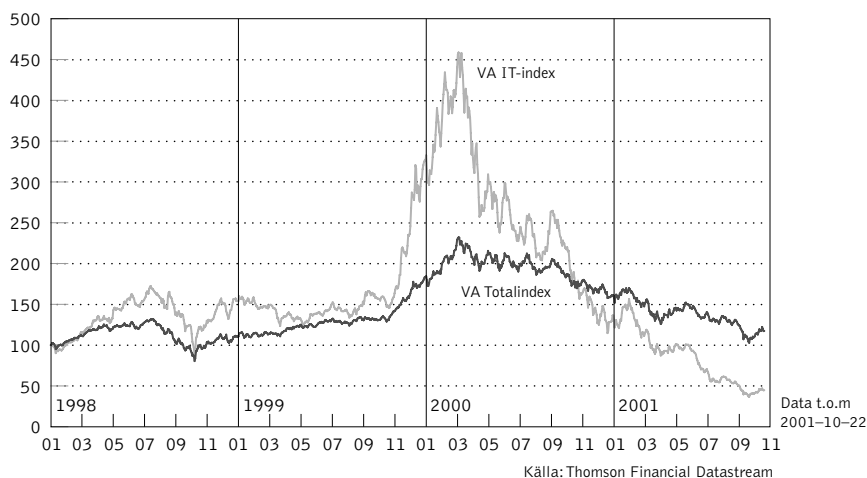
2.1 "IT-bubblan" och börsutvecklingen

Den mest spektakulära förändring som skett på finansmarknaderna det senaste dryga året är utan tvekan börsraset och punkteringen av den så kallade IT-bubblan; en exceptionell uppgång, i långa stycken baserad på en, som det kom att visa sig, obetydlig verklighetsgrund³, ägde rum under 1999 och de första månaderna av år 2000. Sedan kom en snabb och kraftig nedgång. Den svenska aktiemarknaden hör härvidlag till de som påverkats mest genom den framskjutna position svensk näringsliv haft och har på telekom- och IT-området. Det som började som ett kursfall för aktier relaterade till "den nya ekonomin" mognade ut till ett brett och långvarigt börsfall som inte minst drabbade telekom-sektorn.

3. Det intellektuella stämningssläge som omslöt uppgångsfasen skulle kunna beskrivas med en känd författares ord:

"Allt kan ske, allt är möjligt och sannolikt. Tid och rum existera icke; på en obetydlig verklighetsgrund spinner inbillningen ut och väver nya mönster: en blandning av minnen, upplevelser, fria påhitt, orimligheter och improvisationer" (August Strindberg, prolog till "Ett drömspel")

STOCKHOLMSBÖRSEN: GENERALINDEX OCH "IT-INDEX", 1998–2001

17

Börsfallet som sådant har – trots de mycket stora värden som byggts upp och därefter upplösts – inte gett upphov till några störningar i det finansiella systemets stabilitet. Huvudskälet är att förlusterna slagit mot eget kapital och inte lånat kapital. Här kan man jämföra med när den förra stora ”bubblan” i tillgångsprisbildningen brast för 10 år sen. Där gällde det fastighetsvärdena och handlade om högt belånade tillgångar. Därmed slog förlusterna direkt mot banksystemet, vilket snabbt ställde systemkrisen på dagordningen. Nedgången i börskurser och -omsättning har dock blivit kännbart för andra finansiella företag; det gäller värdepappersbolagen vars intäkter minskat kraftigt, det gäller försäkringsbolagen där den så kallade kollektiva konsolideringen sjunkit påtagligt genom de minskade tillgångsvärdena.⁴

4. Se Kapitel 3 och 4

Därmed skulle kanske allt ändå vara gott och väl – sett från stabilitetssynpunkt. Men det finns anledning att tro att det handlar om en process i flera faser, där själva börskorrigeringen bara utgör den första. Sannolikt är det så att effekterna på reala investeringar, fastighetsmarknad, värdepappershandel, portföljförvaltning, riskkapitalförsörjning med mera nu arbetar sig igenom det ekonomiska systemet och bidrar till den tydliga nedväxling av den ekonomiska aktiviteten som nu pågår. I en tredje fas kan förväntas att effekterna av den svaga tillväxten i form av kreditförluster och annat, kommer att slå mot bland annat bankerna. Hur tidsprofilen ser ut och hur stort ”bidraget” från börsfallet till den pågående konjunkturdämpningen är går inte att urskilja med någon precision, men att effekten finns där är sannolikt.

En näraliggande och viktig fråga som bör ställas är om det bara handlar om en snabb priskorrigering och att inget mer djupgående egentligen hänt, eller om vi nu ser en mer långsiktig och bestående nedjustering av vinster, vinstförväntningar och avkastningskrav på aktiemarknaden. Den stora skillnad i avkastningsnivåer mellan aktier och obligationer, och till aktiernas förmån, som gällt ett antal år, kan tänkas bli mer utjämnade, inte bara för en kort korrektionsperiod, utan för en längre tid. Som framgår steg P/e-talen⁵ trendmässigt från 1995 och framåt. Argument och sannolikheter för det ena eller andra förloppet kan alltid diskuteras, men det kan i varje fall inte a priori uteslutas att en nedgångsfas inletts som kan komma pågå ett antal år. Detta kommer i så fall att påverka finanssektorn liksom den reala ekonomin på ett antal vägar.

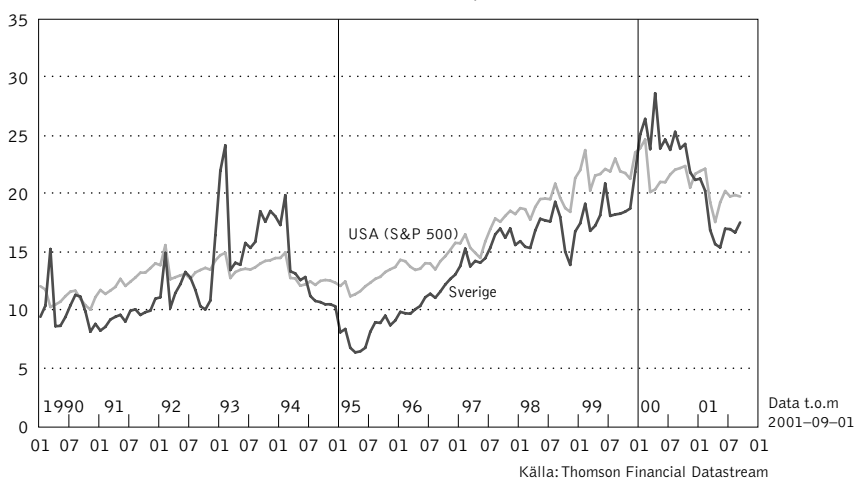
5. står för ”price-earnings ratio”, dvs. aktiekursen i relation till vinsten

Förmögenhetseffekterna är en sådan kanal. Om priserna på aktier trendmässigt sjunker återverkar detta på hushållens förmögenhet och värdet på pensionsparandet. En minskad förmögenhet leder till minskad konsumtion⁶ och lägre benägenhet att konsumera vilket driver tillväxttakten neråt. Detta har i sin tur erfarenhetsmässiga samband med konkurser och kreditförluster i bankerna. I samma riktning verkar ökade svårigheter att mobilisera riskkapital; en så kallad "equity crunch" drabbar direkt företagets investerings- och expansionsförutsättningar. Från ett bankperspektiv innebär det – utöver minskade provisionsintäkter – sjunkande kreditkvalitet och ökade risker i utlåningen.

En annan kanal är fastighetsmarknaden – när avkastningskraven på aktie- marknaden sjunker anpassas avkastningskraven på fastighetsmarknaden samtidigt. Efterfrågan på kommersiella lokaler viker vilket driver ner hyresintäkter och överskotten i fastighetsbolagen. Tillgångarna i bolagen kan behöva realiseras till lägre värden eller omvärderas vilket tär på det egna kapitalet om vinstmedlen inte kan täcka detta. Effekten blir att soliditeten sjunker och riskpremierna för lån går upp vilket ytterligare försvagar bolagen. Efterhand bidrar även detta till växande kreditförluster och finansiella påfrestningar.

6. I en nyligen framlagd uppsats har gjorts olika försök att ekonometriskt kvantifiera "utväxlingen" av förändringar i aktieförmögenhet på konsumtionen. Effekterna är tydliga, samtidigt som det finns en klar asymmetri i den meningen att ett förmögenhetsfall får ett starkare negativt genomslag på konsumtionen än den positiva effekten av en ökning av förmögenheten. (Cristvall, Johan: "Aktiemarknadens effekter på hushållens konsumtion")

P/E-TALS JÄMFÖRELSE MELLAN SVERIGE OCH USA, 1990–2001

2.2 Fallande tillväxt överallt

Utvecklingen under första halvåret

Erfarenhetsmässigt har graden av stabilitet i finanssektorn ett starkt samband med den allmänna ekonomiska utvecklingen. Det är under dåliga tiders kränka blekhet som riskerna tar kropp och gestalt och som riskhanteringen ställs på prov – varje lågkonjunktur kan ses som ett "stresstest" på de finansiella systemet.

Fram tills årsskiftet var det den angenäma kombinationen av god tillväxt och låg inflation som satte sin prägel på såväl den internationella ekonomin som den svenska, trots det börsfall som präglade huvuddelen av året. Denna tillförsikt präglade också prognosmakarna, som med få undantag förutsåg en visserligen något lägre tillväxt, framför allt i det överhettade USA, men ändå fortsatt god fart i ekonomierna.

Utvecklingen sedan årsskiftet har i stället präglats av en brant nedgång i den amerikanska ekonomin, samtidigt som tillväxten i Japan och Europa också försvagats påtagligt, delvis som en följd av den amerikanska utvecklingen. Utvecklingen i Japan är särskilt bekymmersam eftersom den negativa tillväxten ytterligare försvårar möjligheterna att komma tillrätta med de omfattande problemen i banksektorn.

Denna samtidiga nedgång i världens tre ledande ekonomiska områden är om inte unik så dock ovanlig – fränsett den samtidiga nedgång som skedde i efterdyningarna till den första oljekrisen i mitten av 1970-talet, har det normala mönstret varit en viss fasförskjutning i konjunkturmönstret mellan världsekonominns olika delar.

19

Om denna samtidighet är en tillfällighet eller representerar ett nytt strukturellt drag är än så länge en öppen fråga. Någon har beskrivit det som nu händer för den första lågkonjunkturen i globaliseringseran, därmed antydande att det handlar om en mer fundamental förändring. Man menar att den ökade globaliseringen – inte minst finansiellt – innebär att konjunkturimpulserna nu sprids mycket snabbare än tidigare. Om ett mer volatilt konjunkturmönster är vad som kommer att gälla framöver är det i så fall en mycket viktig strukturförändring. Bland annat skulle det innebära nya krav på den ekonomiska politiken, men också för finansföretagens riskhantering.

Efter den 11 September

I denna osäkra ekonomiska miljö, balanserade mellan tendenser till återhämtning och tendenser till recession, kom så den 11 september attacken mot World Trade Center och Pentagon. De initiella effekterna på det finansiella systemet blev begränsade, i varje fall i stabilitetstermer; notervärt är att betalningssystemet fungerade utan påtagliga störningar. Dock stod det ganska omedelbart klart att vissa viktiga delar av näringslivet som flygindustrin, försäkringsbolag och turistindustrin – och inte enbart de amerikanska företagen inom dessa branscher – påverkades snabbt och påtagligt. Detta tillsammans med de mycket sannolika negativa effekterna på förtroende och framtidstro hos amerikanska – och andra – konsumenter, torde med all sannolikhet bidra till att tillväxtförutsättningarna försämrats ytterligare.

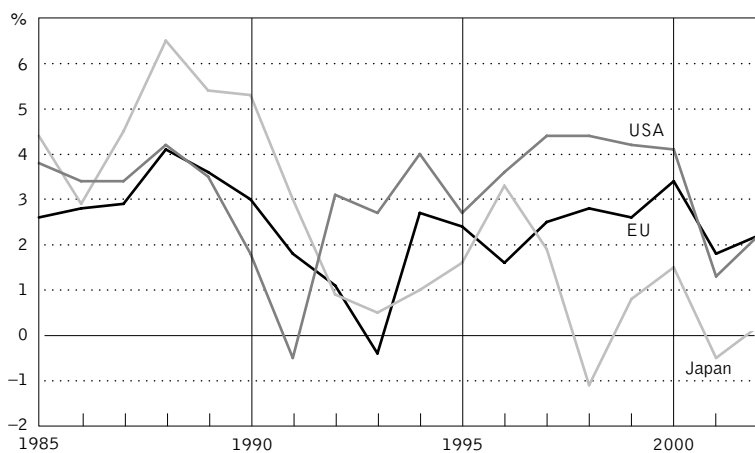
I den prognos för världsekonomin som Internationella Valutafonden (IMF) presenterade i slutet av september, bedöms världsekonomin växa med 2,8 procent i år och 3,5 procent 2002, en tydlig nedrevidering (med 0,6 respektive 0,4 procentenheter) sedan den föregående prognosen från i maj. Inflation och räntor förutses få en nedåtriktad trend.

IMF påpekar att huvuddelen av analys- och prognosarbetet genomfördes före terrorattacken. Man betonade därför i anslutning till presentationen den 26 september att tillväxttalen genomgående torde bli ännu något lägre om detta vägs in. I ett något mer långsiktigt perspektiv betonades dock att det också finns positiva faktorer som ger anledning till en viss optimism om återhämtningsförmågan, exempelvis det faktum att den amerikanska liksom flertalet andra ekonomiskt viktiga ekonomier i termer av inflation, statsfinanser och många andra så kallade fundamenta är i gott skick – detta är en viktig positiv skillnad jämfört med läget i samband med Kuwait-kriget och den djupa nedgång som då följde. Ett aber i sammanhanget är dock den

höga skuldsättningen i såväl hushålls- som företagssektorn i USA. En annan positiv faktor är att den ekonomisk-politiska responsen varit snabb, kraftfull och internationellt väl samordnad. Detta arbete fortsätter och utvecklas i flera internationella fora, låt vara att det än så länge är en obesvarad fråga hur ekonomierna i nuvarande läge svarar på dessa stimulanser. Det har också hos vissa bedömare väckt farhågor för de ekonomisk-politiska risker stimulanserna kan leda till i ett längre perspektiv.

Men osäkerheten är självfallet stor och kommer så att förbli en god tid framåt, dels på grund av att det handlar om en unik händelse som inträffat för bara en kort tid sedan, dels därför att den tillför ett nytt element av säkerhetspolitisk risk till den ekonomiska och finansiella utvecklingen som kan bestå under lång tid – och än mer ovisst hur lång. Och detta kan inte utan vidare hanteras och analyseras med gängse ekonomiska metoder och modeller.

BNP-TILLVÄXT 1985–2001, USA, JAPAN, EU

Källa: OECD. 2001–2002 prognos enl. IMF

FI har inte ambitionen att göra en prognos för hur den makroekonomiska utvecklingen kommer att gestalta sig framöver. Ur ett tillsynsperspektiv framstår i första hand tre saker som centrala:

- att risken för en nedgång som kan bli både djup och långvarig är reell och betydande,
- att risken för detta ökat på senare tid,
- att detta är nödvändigt att beakta när en bedömning ska göras av förutsättningarna för finansiell stabilitet, globalt och i Sverige, och att det innebär växande risker för störningar och problem i den finansiella sektorn.

Också i **Sverige** har bilden under året dominerats av en snabb konjunkturförsämring, mest påtaglig och synbar i industrin, där varslen duggat tätt sedan sommaren.

Inte heller när det gäller Sverige är det FI:s ambition att göra en prognos för vad som är ”troligast”, utan att peka på den klara risk som finns för att kraftgången fortsätter och återhämtningen dröjer, med de konsekvenser det kan innebära för de finansiella företagen. I sammanhanget må dock noteras att konjunkturprognoser har en närmast notorisk oförmåga att fånga den kraft

och dynamik som oftast finns i konjunkturcykelns vändpunkter – både uppgångsfaser och nedgångsfaser brukar bli snabbare och kraftfullare än vad prognosmakarna vanligtvis förutser.

I tabellen nedan återfinns några bedömares prognoser för den svenska utvecklingen. De prognoser som här redovisas har publicerats efter den 11 september, och avser att fånga in effekterna av dessa händelser. Den korta tid som förflutit sedan dessa händelser liksom de uppenbara svårigheterna att göra siffermässiga bedömningar av deras samhällsekonomiska följdverkningar gör givetvis att osäkerheten blir osedvanligt stor.

21

TABELL 1. NYCKELTAL FÖR SVENSK EKONOMI 2002 ENLIGT NÅGRA BEDÖMARE

	Regeringen 20 sept	SEB-1* 27 sept	SEB-2	KI-1* 16 okt	KI-2	Riksbanken 15 okt
BNP (volymtillväxt,%)	2,4	1,9	1,0	2,7	0,8	2,2
Privat kons (volymtillv,%)	1,6			3,1	2,5	2,1
Sparkvot (nivå)	6,8					
Inflation (KPI,dec-dec)	1,7	2,3	2,3	1,8	1,0	1,5
Bytesbalans (% av BNP)	2,6					
Arbetslöshet (öppen)	3,8	4,4	4,8	3,9	5,2	4,1
Reporänta (dec)		3,75	3,75	3,75	2,25	3,75

* SEB liksom KI har utnyttjat två scenarios, ett där terrorhändelserna och dess efterverkningar får en relativt snabbt förlopp (1), och ett mer utdraget sådant (2). KI-1 är samma scenario som KI presenterade i augusti. Riksbankens bedömning utgår från rådande reporänta.

3. Finansmarknader och finansföretag

Finanssektorn och finansmarknaden befinner sig i ett skede präglad av snabb strukturomvandling. Parallellt med detta sker nu en konjunkturell förändring.

- Ny teknik och globalisering av marknaderna är de viktigaste drivkrafterna bakom strukturomvandlingen. Detta innebär ökad effektivitet. Ur risksynpunkt finns både fördelar och nackdelar.
- Globaliseringen innebär ökade möjligheter till diversifiering som kan balansera ett ökat risktagande i andra dimensioner, exempelvis större aktieandelar i de finansiella företagens portföljer
- Utlåningen till hushåll och särskilt till företagen har fortsatt att växa under året. Utlåningen med aktier som säkerhet har dock minskat, liksom andelen blankokrediter.
- Bankernas resultat och lönsamhet är på väg neråt och kapitaltäckningsgraden har det senaste året tenderat att minska.
- Värdepappersmarknaderna i allmänhet och aktiemarknaderna i synnerhet växer långsiktigt i betydelse för det finansiella systemet, för dess kunder och för tillsynen
- Nedgången i aktiekurserna har kraftigt och negativt påverkat livbolag och värdepappersbolag, effekterna på bland annat riskkapitalutbudet påverkar efterhand kreditkvalitet och kreditförluster i bankerna
- Livbolagens stabilitet är inte i fara till följd av den försämrade kollektiva konsolideringen, men åtgärder måste vidtas i tid och FI har agerat för att få detta till stånd.
- Lönsamhetsförsämringen bland värdepappersbolagen torde leda till att företag läggs ned och kapacitet avvecklas. Detta utgör inget problem för den finansiella stabiliteten, men det är viktigt att processen sker i ordnade former så att förtroendet för värdepappersmarknaden inte skadas.

3.1 Strukturomvandlingen

Stora och snabba förändringar

Finanssektorn har under de senaste 10–15 åren genomgått en snabb omvälvning av verksamhetsförutsättningarna, en omvandling som varit snabbare och mer genomgripande än för flertalet andra branscher och näringsgrenar. Drivkrafterna bakom detta är flera och delvis beroende, delvis oberoende av varandra. Som de två viktigaste kan man utpeka dels teknikutvecklingen, mer precist IT-utvecklingen, dels internationaliseringen. Till detta kan läggas

faktorer som den demografiska utvecklingen i västvärlden och förändringar i socialförsäkringssystemen och i den offentliga sektorns roll.

Effekterna av dessa krafter på den finansiella sektorn kan avläsas i nya finansiella tjänster och nya sätt att producera och distribuera traditionella tjänster. Det kan avläsas i förändrade konkurrensförhållanden och i nya aktörer på marknaderna för finansiella produkter. Det kan också avläsas i förändringar i de regelverk – i vid mening – som omgärdar verksamheten.

En effekt av utvecklingen är att finansföretagen får nya möjligheter att dela upp, omfördela och i övrigt hantera risk. Att en bank exempelvis kan värdepapperisera, det vill säga lyfta av en betydande del av lånestocken och sälja ut den på marknaden kan innebära att en del av systemriskpotentialen minskar – det faktum att bankernas tillgångssida domineras av illikvida och svårvärderade lånestockar brukar av hävd framhållas som en potentiell källa till stabilitetsproblem. Värdepapperisering, utnyttjandet av kreditderivat⁷ och många andra nyare finansiella tekniker, behöver dock inte alltid innebära minskade risker. Beroende på hur tekniken används kan det också innebära att risken inte minskas utan omformas, flyttas eller i sämsta fall bara kamoufleras.

Internationaliseringen och det ökade inslaget av gränsöverskridande aktiviteter har också motstridiga effekter vad avser risker och stabilitet. Å andra sidan innebär internationaliseringen generellt en ökad möjlighet att sänka risknivån genom den riskspridning eller diversifiering som en geografiskt bredare marknad innebär. Å andra sidan innebär detta ökade svårigheter att värdera och hantera motpartsrisker i en global marknad och en ökad exponering för finansiella störningar på fjärran marknader. Olika slag av operativa risker kan också öka; skillnader i regelverk, affärskultur, språk med mera utgör rikhaltiga källor till den typen av problem. Den snabba teknikutvecklingen i sig innebär också både plus- och minusposter när det gäller operativa störningsrisker och riskhanteringstekniker. Det är en sammansatt bild.

Strukturumvandling innebär förändrade företagsstrukturer, nya produkter, nya produktionsmetoder, geografiska omlokaliseringar och mycket annat. Detta är aldrig någon friktionsfri process. Det kan innebära problem för vissa grupper av anställda som arbetar inom tillbakagående produktområden eller med föråldrade produktionstekniker. Det kan innebära problem för konsumenterna att orientera sig och ”välja rätt” i det nya och växande utbudet av produkter, producenter och distributionsmetoder. Det innebär också nya krav på samhället att anpassa lagar och regler, tillsyn, arbetsmarknads-, utbildnings-, konsumentpolitik och så vidare för att både främja en strukturell förnyelse och för att hantera de nya frågor och problem som utvecklingen reser. Och utvecklingstakten kommer inte att avta – en fortsatt snabb omvandling är vad vi har att vänta. Dock skall de problem som finns inte undanskymmas att den utveckling som pågår ändå i huvudsak är till fördel för konsumenterna och för samhällsekonomin.

Allmänt kan man säga att den svenska finanssektorn under de senaste åren svarat snabbt och väl på de strukturella förändringsimpulser som diskuteras. Många svenska finansföretag har på olika sätt varit internationellt aktiva – inte minst i det nordiska perspektivet – och i utnyttjandet av ny teknik i produktion och distribution. Delvis som en följd av det tidiga 1990-talets

7. Kreditderivat kan beskrivas som ett instrument som en långivare köper i syfte att minska sin kreditrisk mot en viss kund. Beträffande värdepapperisering ska nämnas att det i praktiken ofta varit så att man värdepapperiserat den ur kreditrisksynpunkt ”bästa” delen av portföljen. Detta innebär i och för sig också, och allt annat lika, en reducering av kreditrisken, men då en ganska modest sådan.

finanskris har den svenska finanssektorn idag också en mer utvecklad medvetenhet och kapacitet när det gäller att analysera och hantera risker; definitivt så i historisk jämförelse, enligt många bedömare också i internationell jämförelse, även om jämförelser av den sorten är vanskliga att göra.

Utvecklingen innebär högre och delvis nya krav på företagens riskhanteringsförmåga liksom på finansiell reglering och tillsyn. Kärnfrågan gäller hur de strategiska riskerna förändras och hur de kan hanteras i de stora, systemviktiga finansiella företagen.

Värdepappersmarknaderna

Värdepappersmarknaderna, i vid mening, har fått allt större betydelse som finansieringskälla för företagen; såväl vad gäller riskkapital som lånat kapital. På motsvarande sätt växer dess betydelse för placerare och sparare, och dessa blir dessutom allt fler; utvecklingen av hushållens aktie- och fondsparande utgör en konkret illustration.

Dessa marknader, och mer specifikt prisbildningen på dessa marknader, har delvis därför också fått allt större betydelse i det samhällsekonomiska ”signalsystemet”; i takt med att de finansiella marknaderna avreglerats blir prisbildningen på aktier, obligationer, certifikat och så vidare – liksom kvaliteten på denna prisbildning – central för resursallokeringen i hela ekonomin.

En grundläggande tendens är värdepappersmarknadernas globalisering. Kapitalets rörlighet ökar – emittenternas jakt på billig finansiering och investerarnas strävan efter hög avkastning driver i riktning mot en global konvergens när det gäller priser och avkastning. De legala olikheterna mellan olika länder och de risker och de transparensproblem som därmed kvarstår är dock fortfarande en återhållande faktor.

Växande marknader

Aktie- och riskkapitalmarknaderna, liksom företagsobligationsmarknaderna, har fått allt större betydelse för företagsfinansieringen. På placerarsidan har aktieägandet på senare år breddats på ett dramatiskt sätt, både i termer av direktägande och via fonder.

I Sverige låg vid halvårsskiftet 41 procent av hushållens finansiella tillgångar placerade i aktier och fonder mot 25 procent för tio år sedan⁸. Från att ha varit en angelägenhet för professionella aktörer och en liten krets förmögna privatpersoner är utvecklingen på aktiemarknaden nu något som direkt berör en stor del av befolkningen. Detta gör bland annat att konsumentskyddsfrågorna – i vid mening – får en helt annan betydelse än tidigare. Dessa frågor diskuterades mer ingående i FI:s rapport ”*Aktiemarknad för alla*”⁹ som publicerades i maj.

8. Siffran var för övrigt ännu högre (48%) i mars 2000, dvs när börsen stod på topp

9. FI 2001:3

Men det finns också faktorer som bromsar utvecklingen av värdepappersmarknaderna, i synnerhet när det gäller gränsöverskridande aktivitet. Inte minst inom EU ställer detta krav på åtgärder när de gäller reglering och tillsyn för att skapa öppenhet och konkurrensneutralitet. Men det ställer också krav på utveckling av olika stödjande infrastrukturer. Detta berör bland annat frågor som gäller hantering av säkerheter, det gäller system för clearing och avveckling och det gäller de systemens interaktion med betal-

ningssystemen. Här har viktiga förbättringar skett på senare år, åtminstone på nationell nivå. Men mycket återstår fortfarande att göra för att skapa effektiva, transparenta och säkra strukturer för den *gränsöverskridande* handeln. Inom EU är de initiativ som tagits av den så kallade Lamfalussy-gruppen ett svar på detta¹⁰.

10. Gruppens rapport sammanfattas och diskuteras i "Finansmarknad, riskkapital och välstånd", FI 2000:6

FI:utveckling av marknadstillsynen

De snabba och i åtskilliga dimensioner genomgripande förändringar som präglar värdepappersmarknaderna ställer självklart nya krav på reglering och tillsyn av marknader, infrastrukturer och aktörer. Detta är bakgrunden till det projekt som för närvarande pågår inom FI för att analysera vilka krav som kan och bör ställas på tillsynen och hur detta bäst skall mötas.

25

3.2 Marknaderna för finansiering

Hushållen kan skaffa sig extern finansiering genom att ta lån, vanligen i en bank eller annat kreditinstitut. Företag kan skaffa extern finansiering på något fler vägar: utöver att låna i bank kan man finansiera sig via värdepappersmarknaden genom att emittera obligationer eller aktier. Vidare kan man när det gäller kortfristig finansiering utnyttja olika slag av kund- och leverantörskrediter. En annan finansieringskälla, om än av begränsad betydelse i kvantitativa termer, är den finansiering som så kallade riskkapitalföretag ("venture capital") kan erbjuda¹¹.

11. Ett annat sätt att beskriva finansieringsflöden är se till typen av kontrakt, det vill säga om det handlar om lånekapital eller riskkapital.

Den kreditgivning som bedrivs av så kallade intermediärer – typiskt sett banker – där den illikvida utlåningen finns på ena sidan balansräkningen och den höglikvida inlåningen på den andra, är ett av de viktigaste skälen till att stabilitetsproblem av systemkaraktär kan uppstå i den finansiella sektorn. I det följande fokuseras framställningen därför på bankernas kreditgivning. Av skäl som framgått blir värdepappersmarknaderna av flera skäl och på flera sätt av allt större betydelse för finanssektorns effektivitet och stabilitet. Sålunda berörs utvecklingen även på det området.

Kreditgivningen

En god konjunktur med sjunkande arbetslöshet, växande inkomster och ökad framtidstro i kombination med tidigare eftersatta investerings- och reinvesteringsbehov, har under de senaste åren inneburit att en kreditexpansion tagit fart. Detta har varit en naturlig del i konjunkturförloppet och i så måtto inget att oroa sig för. När det gäller finansiell stabilitet är de viktiga frågorna dels om kreditexpansionen stått och står i rimlig relation till den ekonomiska utvecklingen i stort, uttryckt exempelvis i termer av BNP-tillväxt, dels om kreditprövningen och kreditgivningen har en sådan kvalitet att inte kreditriskexponeringar byggs upp som blir svåra att hantera i ett kärvare allmänekonomiskt klimat – den historiska erfarenheten visar tämligen entydigt att det är i de goda tiderna som kreditgivare, till synes aningslöst, kan gå in i i alltför många och alltför riskabla projekt som senare slår ut i kreditförluster.

Hur expansionen mer exakt tagit sig ut framgår av tabellen sid 26. I sammanhanget ska noteras att kreditinstitutens utlåning numera inte enbart, eller nästan enbart, avser den svenska marknaden. Genom den svenska banksek-

torns snabba internationalisering i allmänhet och dess ”nordenisering” i synnerhet, sker en växande del av utlåningen till så kallad utländsk allmänhet.

UTLÅNING TILL ALLMÄNHETEN. FÖRDELNING PÅ LÅNTAGARE

	Juni 2001(Mdr)	förändring juni 1999-2000	förändring juni 2000-2001
Icke-finansiella företag	1 119	1,8 %	9,7 %
Hushåll (inkl pers fgt)	995	8,1 %	8,8 %
Övriga	135	4,5 %	-12,6 %
Svensk allmänhet totalt	2 249	4,7 %	7,6 %
Jämförelse:BNP (nom)	2 083	4,7 %	4,4 %
Utländsk allmänhet	391	13,7%	34,0%
Summa	2 640	5,7%	10,9 %

Källa: FI

Utlåningen till den svenska allmänheten uppgick alltså till knappt 2300 miljarder kronor i juni 2001. Av detta svarar de fyra storbankerna för 1863 miljarder eller 83 procent. Noteras kan att utlåningstillväxten från att ha utvecklats i samma takt som nominella BNP mellan juni-99 och juni-00, därefter legat klart högre än tillväxten i nominella BNP. Att döma av Riksbankens månadsuppgifter steg tillväxttakten ytterligare något i augusti, jämfört med nivån i augusti-00

Utlåningen från banker och andra kreditinstitut till hushåll och personliga företagare ökade under förra året betydligt kraftigare än företagsutlåningen, vilket förde upp hushållsutlåningen till nästan samma nivå som företagsutlåningen. Under 2001 har bilden ändrats, och företagsutlåningen har nu haft den snabbaste tillväxten. Detta kan avspegla flera utvecklingsdrag. Ett är att företagets investeringsaktivitet ofta ligger relativt sent i konjunkturcykeln, med åtföljande effekt för tidsprofilen i deras upplåning.

En annan faktor som torde spela viss roll, ovisst dock hur stor, är att börsfallet gjort det svårare att mobilisera riskkapital i allmänhet och via börsintroduktioner och nyemissioner i synnerhet. Om och i den mån efterfrågan omriktas från riskkapitalmarknaden till kreditmarknaden borde detta innebära ett högre riskinnehåll i utlåningen, dels direkt genom att bankerna ”övertar” finansiering som aktieägare normalt skulle stå för, dels indirekt genom att företagets soliditet försämras, allt annat lika.

Sammantaget kan sägas att utlåningsexpansionen trots den vikande konjunkturen, åtminstone till och med sommaren, fortfarande var betydande¹². Möjligen finns också en över tiden ökande risknivå i den snabbast växande delen, det vill säga i företagsutlåningen; de nyetableringar och investeringar som görs i högkonjunkturs slutfas kan antas innefatta en högre risk, i synnerhet i den mån det finns ett drag av överflyttning från en upptorkad riskkapitalmarknad. Totalt sett är det dock knappast fråga om någon extrem utlåningsutveckling. Det hindrar dock inte att det finns områden eller aspekter som förtjänar att observeras mer ingående.

Finansiering över värdepappersmarknaderna

Allmänt sett finns en trend mot vad som ibland kallas disintermediering när det gäller företagsfinansiering, det vill säga att finansieringen i växande

12. I sammanhanget kan också nämnas att det inte finns någon samlad statistisk bild över i hur stor utsträckning svenska företag lånar utomlands och hur variationsmönstret set ut därvidlag.

grad sker via värdepappersmarknaderna – genom att emittera obligationer eller aktier – istället för med traditionella krediter. Dessa möjligheter förbättras också, som framgått, av den fortgående finansiella integrationen i Europa, som gör att en mycket större grupp potentiella placerare kommer inom räckhåll för låntagarna/emittenterna och vice versa. Skillnaden mellan Europa och USA när det gäller inslaget av ”marknadsfinansiering” brukar framhållas som en indikation på den potential som finns. Att finansiera sig över värdepappersmarknaderna är dock inte en framkomlig väg för hushåll och bara i begränsad utsträckning för mindre företag, vilket också bidrar till en strukturell förskjutning av bankernas låneportföljer. Den traditionella bankfinansieringen blir alltså dels mindre relativt andra finansieringsvägar, dels mer hushålls- och småföretagsorienterad.

27

Som påpekats har aktiemarknaden på senare år genomgått en på flera sätt dramatisk utveckling; aktiemarknaden har i stor omfattning lockat till sig nya placerare, direkt eller via fonder, liksom företag som velat skaffa riskkapital via aktiemarknaden. Nyemissionerna, liksom antalet börsnoterade företag, ökade snabbt under 1990-talet. Denna utveckling bröts under år 2000 till följd av de fallande aktiekurserna. Sannolikt skall detta ses som en tillfällig tillbakagång som på lite sikt följs av en måhända mer modest expansion. Att utvecklingen mer varaktigt skulle reversera framstår som osannolikt.

För fullständighetens skull skall påpekas att finansiering i ekonomin inte enbart sker via organiserade finansiella marknader och intermediärer. Förutom rent privat utlåning i den lilla skalan, sker en ganska omfattande, i huvudsak kortfristig, finansiering i form av kund- och leverantörskrediter. Här är det givetvis svårare att belägga några allmänna tendenser. Den typen av finansieringsverksamhet faller heller inte under finansinspektionens tillsyn. Klart är dock att detta på vissa områden spelar stor roll och omfattar betydande belopp; ett aktuellt exempel är de omfattande leverantörskrediter (”vendor finance”) som telekomutrustningsföretagen ofta består teleoperatörerna med.

3.3 De finansiella företagen – lönsamhetsutveckling och kapitalstyrka

Kreditinstituten

Resultat och lönsamhet

Resultat och lönsamhet har, som framgår av tabellerna nedan, överlag minskat från halvårsskiftet 2000 till motsvarande tidpunkt i år. Under första halvåret i år ökade intäkterna med 4 procent och kostnaderna med 5 procent. När det gäller intäkterna – där tillväxten under år 2000 var hela 14 procent – har utvecklingen utöver en nedgång också inneburit en omkastning när det gäller sammansättningen; räntenettet har förbättrats, bland annat till följd av den expanderande utlåningen, samtidigt som provisionsintäkterna minskat kraftigt, eller med 10 procent. Här är det börsnedgången som sätter sina tydliga spår. Ser man till det så kallade I/K- talet, som kan sägas mäta hur stora intäkter (I) varje kostnadskrona (K) ger, har detta fallit från 1,6 till 1,4 mellan nämnda tidpunkter om man ser till samtliga kreditinstitut. För de fyra storbankerna har I/K-talet förändrats från ett (ovägt) genomsnitt på 1,93

till 1,76. I/K-talet är ett grovt, men illustrativt och ofta använt mått på kostnadseffektiviteten i företagen.

RÖRELSERESULTAT (RR) OCH RÄNTABILITET PÅ EGET KAPITAL (RE) I DE FYRA STORA BANKKONCERNERNA

	Jan-juni 2000		Jan-Juni 2001	
	RR, mdkr	Re, %	RR, mdkr	Re, %
S E B	5,4	21,3	3,7	15
Handelsbanken	6,1	23,3	6,0	20,4
FöreningsSparbanken	5,3	20,8	4,4	14
Nordea	11,3	14,8	11,2	15,5

Källa: Delårsrapporter

VINST I FÖRHÅLLANDE TILL EGET KAPITAL (PROCENT)

	dec-99	juni -00	dec-00	juni -01
Bankkoncerner/grupper	18,0	21,5	15,4	15,6
Kreditmarknadsbolag konc./grupper	7,3	6,9	11,6	12,8
Sparbanker	6,5	11,3	10,1	10,3
Övriga fristående banker	7,4	15,4	16,5	20,5
Övriga fristående kreditmarkn.bolag (inkl Skeppsh.)	10,2	10,9	10,9	9,3
Totalt företag och konc./grupper	15,3	18,6	14,8	15,6

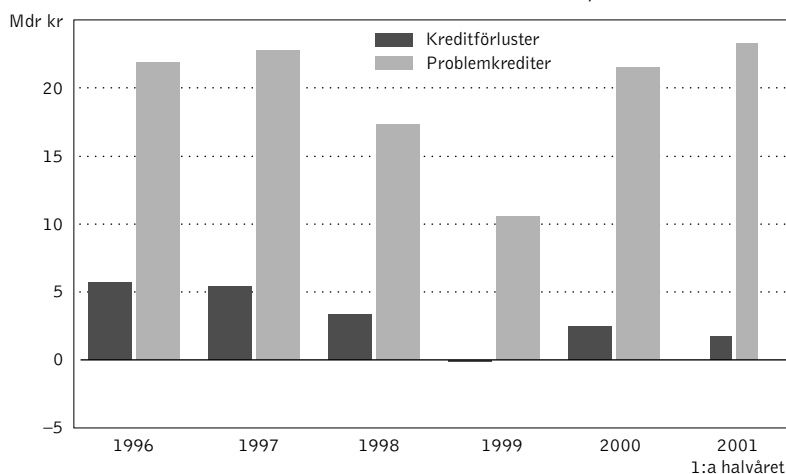
Källa: Finansinspektionen

Anm: fr o m 2:a halvåret 2000 ingår Nordea istället för Nordbanken

Kreditförluster och problemkrediter

Bankernas kreditförluster har under flera år legat på rekordlåga nivåer, vilket medför att en uppgång inte kommer oväntat, i synnerhet inte mot bakgrund av en vikande konjunktur. Ett visst mått av kreditförluster och som varierar över konjunkturcykeln är i sig inte oroande; tvärtom kan sägas att i kreditföretagens samhällsekonomiska roll ligger att ta kalkylerade risker, och att ta betalt för detta. Problematiskt blir det däremot om kreditförlusterna hamnar långt ovan den kalkylerade ramen. Detta kan inträffa som en konsekvens av omfattande, utifrån kommande störningar, men kan också vara fråga om fundamentala brister i företagets sätt att arbeta med och prissätta risker. Det tidiga 90-talets finanskris inrymde många exempel på såväl externa störningar som interna felbedömningar.

PROBLEMKREDITER OCH KREDITFÖRLUSTER I STORBANKERNA, 1996-2001

I diagrammet ovan framgår en begynnande tendens till växande kreditförluster. Jämför man läget mellan halvårsskiftet i år och förra året handlar det om en ökning från 1,2 till 1,8 miljarder kronor. Utveckling "leds" av den växande stocken problemkrediter och oreglerade fordringar

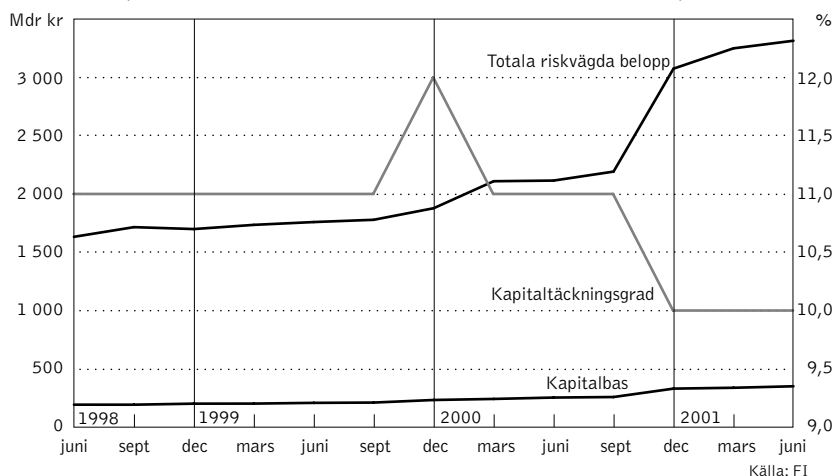
När det gäller bilden av den svenska banksektorns finansiella läge skall också noteras att *ratingen* för de stora bankkoncernerna kan sägas ligga på en hög och jämn nivå. Ingen av bankerna har nedgraderats. SEB fick en reviderad "outlook" från "negativ" till "stabil" under fjärde kvartalet förra året, och senare från "stabil" till "positiv". Till följd av de avblåsta fusionsplanerna med FSB klassas SEB nu åter som "stabil". Nordea har av Fitch och Moodys uppgraderats i augusti i år. Rating eller "outlook" för övriga banker har inte förändrats under året.

29

Kapitalbas, riskvägda belopp och kapitaltäckning

Ser man till bilden för samtliga kreditinstitut skedde under förra året en tydlig uppgång i de riskvägda beloppen, och genom att kapitalbasen ökade obetydligt slog detta igenom i sjunkande kapitaltäckning. Detta nivåskift speglar i första hand förändringar i företagsstrukturen snarare än en förändring i risktagandet.

KAPITALBAS, TOTALA RISKVÄGDA BELOPP OCH KAPITALTÄCKNINGSGRAD, 1998-2001

Vad innebär kapitaltäckning ?

En bank eller annat finansiellt företag drabbas alltid av större eller mindre förluster i sin rörelse. Att drabbas av detta är en närmast oundviklig följd av den grundläggande affärsidén, nämligen att i sin finansieringsverksamhet ta kalkylerade risker. Dessa "förväntade" förluster skall normalt täckas in i pris- och räntesättningen. Grundtanken med kapitaltäckningsregler är att ett finansiellt företag skall ha en "krockkudde" av eget kapital för att kunna möta även oväntade, extraordinära förluster utan att drabbas av akuta finansiella problem; problem som annars kan leda till dominoeffekter på andra företag, dvs. det som brukar kallas systemrisk.

I det system som tillämpas idag sorteras engagemangen i huvudsak in i fyra olika fack - ett för lån till staten, ett för lån till banker, ett för lån med säkerhet i bostadsfastigheter och ett för lån till företag och hushåll, och med fasta vikter på 0, 20, 50 respektive 100 %. Beroende på hur bankens engagemang fördelar sig mellan dessa kundkategorier, erhålls ett s.k. riskvägt belopp som ställer motsvarande

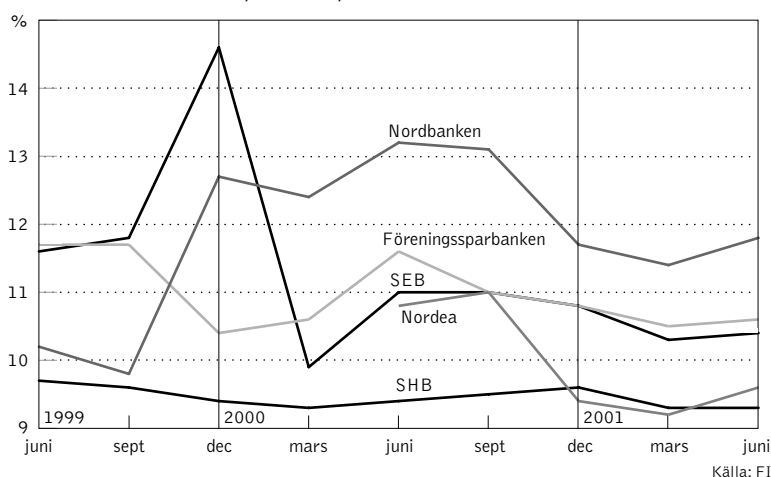
krav på kapitalbasens, eller om man så vill "krockkuddens" storlek. Svagheten med detta system är att det är schabloniserat och trubbigt och inte tar hänsyn till att den verkliga risken för lån inom dessa olika kategorier i praktiken kan skifta avsevärt. Detta är bakgrunden till den omfattande översyn som pågår på internationell basis, och som avses träda i kraft 2005. För en översikt över de nya reglerna och bakgrunden till dessa hänvisas till FI:s rapport "Riskmätning och kapitalkrav" (2001:1)

Kapitaltäckningskravet innebär alltså att lagstadgat krav på att relationen mellan det kapital kreditföretaget har i förhållande till de risker kreditföretaget tagit på sig, skall ha en viss lägsta nivå. Understiger relationen denna lägsta nivå skall Finansinspektionen vidta åtgärder. Därmed är också sagt att det ur bankens företagsekonomiska perspektiv finns en kostnad förknippad med att hålla en viss kapitaltäckning, en kostnad besläktad med kostnaden för en försäkringspremie. Det grundläggande skälet till att detta kräver offentlig reglering är att det samhällsekonomiska värdet av den ökade systemstabilitet som ett kapitalkrav uttrycker, är högre än företagens egen betalningsvilja för detta. Om detta överläts helt till marknaden är det alltså sannolikt att kapitaltäckningen (liksom stabiliteten) skulle bli för låg, sett från samhällsekonomisk horisont.

Kapitaltäckningsgraden definieras som kvoten mellan kapitalbas och riskvägt belopp, och där den stipulerade undre gränsen är 8 procent.

Kapitaltäckningsnivån hos de svenska storbankerna har ökat något under det senaste kvartalet, utom för Handelsbanken där den var oförändrad. Ser man utvecklingen över ett år, så har kapitaltäckningen sjunkit för samtliga banker.

KAPITALTÄCKNINGSGRAD, PROCENT, 1999–2001

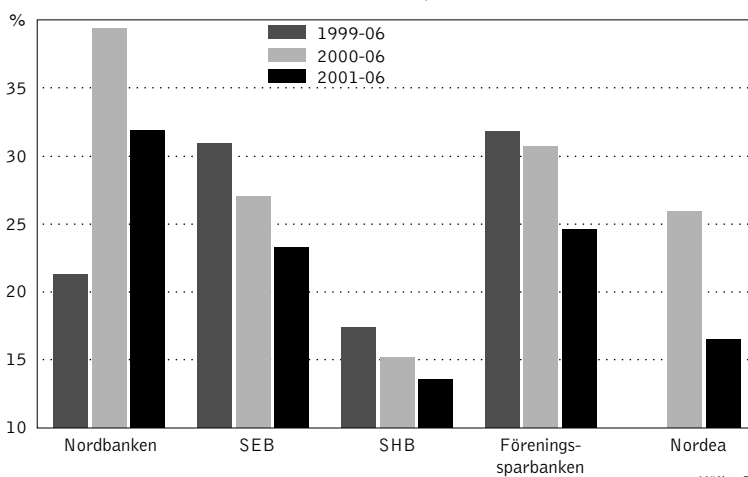

En sjunkande kapitaltäckning innebär att bankerna blir känsligare för oväntade förluster som kan komma – och med stigande sannolikhet torde komma, i beaktande av den allmänekonomiska utvecklingen. I diagrammet nedan framgår hur mycket kapital bankerna kan förlora med oförändrade riskvägda tillgångar utan att hamna under den stipulerade 8-procentsnivån. Här kan konstateras att bufferten sjunkit för nästan alla bankerna de senaste två åren, även om den fortfarande är ganska betydande. Handelsbanken, som har lägst kapitaltäckning bland storbankerna, kunde vid halvårskiftet förlora 13,6 procent av kapitalbasen, eller 7,7 miljarder kronor, utan att hamna under gränsen.

Dock skall sägas att kapitaltäckningssiffran, i synnerhet med de beräkningsmetoder som än så länge används, är ett trubbigt mått på den verkliga risknivån och på förmågan att möta ovälkomna förlopp. En aspekt på detta är att en bank med, säg, 10 procents kapitaltäckning inte nödvändigtvis behöver vara i ett sämre läge när det gäller att möta problem än en bank med 12 procent; en viktig faktor är nämligen vilka möjligheter banken har att vid behov ”fylla på” med kapital. Om dessa möjligheter är goda behöver inte en förhållandevis låg siffra vara oroväckande. En annan, i viss mening motsatt, aspekt på detta är att ett ökat risktagande i utlåningen i praktiken inte alltid slår igenom i de riskvägda beloppen och i kapitaltäckningen. Den utveckling som nu pågår i form av sjunkande kreditkvalitet och ökade risker i främst utlåningen till företagen (se avsnittet ”kreditrisk” i *kapitel 4* nedan), borde alltså principiellt innebära en ökning av de riskvägda beloppen och därmed en ökad kapitalbas för att kapitaltäckningen inte skall sjunka. Men med det alltfjämt rådande sättet att beräkna kapitaltäckningskravet avspeglas inte detta. Till detta kan läggas att de svenska reserveringsreglerna, jämfört med de regler som tillämpas i många andra länder, gör att kapitaltäckningskravet i Sverige bör ställas högre för att avspegla samma reella risk.

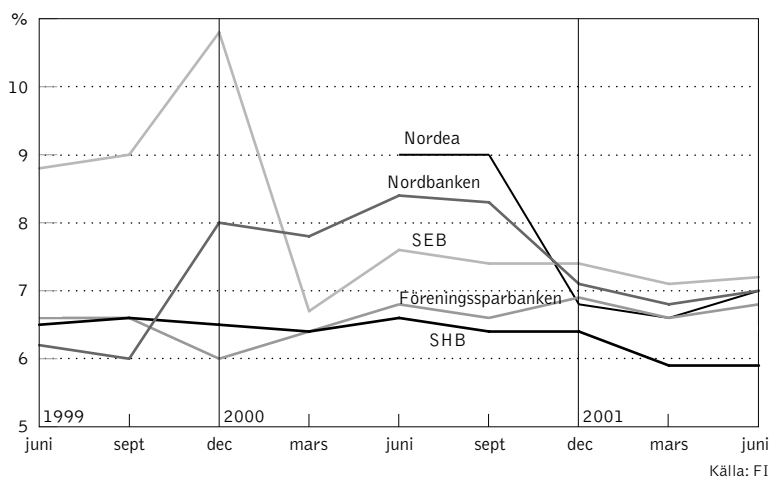
En viss komponent i kapitaltäckningen är av ett särskilt intresse när de gäller förmågan att stå emot finansiella påfrestningar. Det handlar om den ”bästa” delen av kapitalbasen, nämligen det så kallade primärkapitalet, de vill säga i huvudsak det egna kapitalet plus vissa reserver och fonder. Även för denna finns ett uttryckligt lagstadgat mål, nämligen 4 procent av kapitalbasen. Här kan noteras att primärkapitalrelationen under det senaste året sjunkit hos alla storbankerna, utom hos Förenings-sparbanken där relationen varit oförändrad.

HUR MYCKET KAN KAPITALBASEN SJUNKA UTAN ATT UNDERSTIGA 8 PROCENTS KAPITALTÄCKNING, 1999-2001

I ljuset av bland annat den negativa konjunkturbild som nu framträder, är det viktigt att bankerna har en betryggande nivå på primärkapitalet. Detta diskuteras vidare i *kapitel 4*.

PRIMÄRKAPITALRELATION, PROCENT, 1999–2001

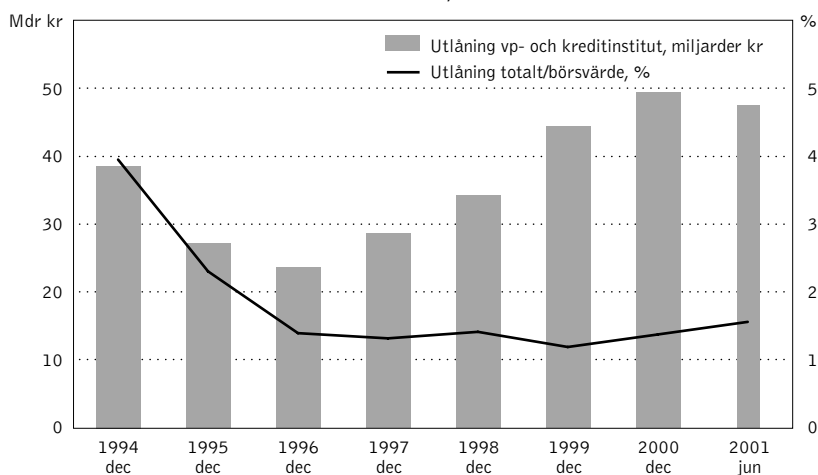

Säkerheter

En grundläggande del i en banks kreditriskhantering är att ta säkerhet för utlåningen. Som säkerhet, eller pant, kan användas olika slag av tillgångar, exempelvis värdepapper eller fastigheter. Man kan också säkra sig med olika former av garantier; borgensåtaganden är ett exempel på sådant. Tittar man på den statistik som finns tillgänglig för att belysa detta är det dock svårt att få en bra bild av hur läge och utvecklingstendenser ser ut. Detta manifesteras framför allt i att den föga analyserbara posten ”övrigt” svarar för över 40 procent av säkerhetsmassan. Med denna allmänna reservation i minnet kan man dock notera att det som bankerna explicit definierar som blankokrediter tycks ha minskat sin andel av utlåningen. Vidare framgår att bara en procent av utlåningen backas upp av aktier och förlagsbevis som säkerhet.

Utlåning mot aktier som säkerhet är alltså av marginell omfattning om man ser till den totala utlåningen. Dock spelar den en viss roll för värdepappersbolagens utveckling, eftersom dessa svarar för en relativt stor del (cirka 7 miljarder kr av cirka 47 totalt) av denna utlåning. Den är också ett tydligt exempel på vikten av att löpande anpassa belåningsvärdena till prisutvecklingen på den säkerhet som backar upp utlåningen, något som inte minst det senaste årets börsutveckling satt fokus på. Här kan noteras att utlåningsvolymen minskat under årets första halvår.

UTLÅNING TOTALT MED AKTIER SOM SÄKERHET, 1994–2001

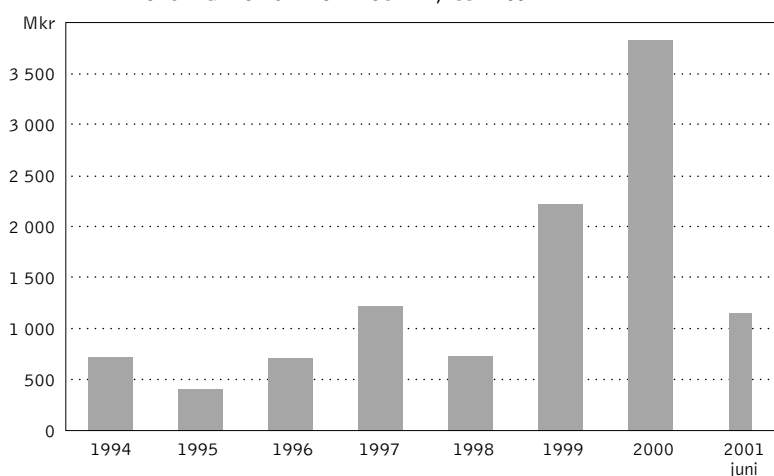
Värdepappersbolag

De provisionsbaserade mäklari- och finansieringstjänster värdepappersbolag svarar för relaterar inte direkt till den stabilitets- och systemriskproblematik som berörts ovan för kreditinstituten. Bolagen har dock betydelse för värdepappersmarknadernas funktionssätt och FI utövar därför tillsyn över de enskilda företagens stabilitet och förmåga att fullgöra sina åtaganden.

Värdepappersbolagen har påverkats kraftigt och negativt av de fallande aktiekurserna och den minskade omsättning i aktiehandeln som präglade utvecklingen det senaste året – den genomsnittliga dagsomsättningen i augusti i år låg 23 procent lägre än i augusti 2000.

33

VÄRDEPAPPERSBOLAGENS RÖRELSERESULTAT, 1994–2001

Effekten har blivit att rörelseresultatet vid halvårsskiftet 2001 hade sjunkit med cirka 40 procent jämfört med läget året innan. Orsaken i allt väsentligt i fallande intäkter. Dock är spridningen mellan olika bolag betydande. I praktiken är det ett fåtal större bolag som svarar för nästan hela det samlade rörelseresultatet – mer än hälften av företagen i branschen redovisade röda siffror vid halvårsskiftet och personalneddragningar och andra kostnadsreducerande åtgärder har aviserats och genomförts. Fortsatta kapacitetsneddragningar och förändringar i företagsstrukturen i branschen förefaller sannolikt. Detta utgör i sig inte ett problem för den finansiella stabiliteten, men enligt FI:s uppfattning är det viktigt att denna process kan ske i former som inte negativt påverkar funktion och förtroende för värdepappersmarknaden. FI har under hösten gjort en särskild uppföljning av kapitaltäckning och resultatutveckling hos ett stort antal värdepappersinstitut. Denna utvidgade övervakning kommer att fortsätta för att möjliggöra en aktiv uppföljning av utvecklingen.

Bolagens utlåning till allmänheten mot aktier som säkerhet har minskat under året, samtidigt som de fallande börsvärdena lett till att kunderna, för att undvika överbelåning, fått ställa ökade säkerheter, alternativt sälja av aktier och sänka belåningen. Vid utgången av juni 2001 uppgick utlåningsstocken till närmare 7 miljarder kr, en minskning med drygt 3 miljarder sedan årsskiftet.

Försäkringsbolag

Inte heller den verksamhet försäkringsbolagens bedriver relaterar direkt till den stabilitets- och systemriskproblematik som föreligger på bankområdet. FI:s tillsyn över försäkringsbolagen motiveras av starka konsumentskyddsintressen snarare än ett systemstabilitetsintresse. Dock väger de stora livförsäkringsbolagen i kraft av sina omfattande bestånd och stora balanser mycket tungt som placerare på värdepappersmarknaderna. Vidare ingår numera försäkringsverksamhet ofta i samma koncerner som andra finansiella verksamheter. Gränserna mellan vad som är "försäkring" och vad som är annan finansiell verksamhet blir därmed inte längre lika tydliga. Detta gör att utvecklingen i försäkringssektorn kan få betydelse även för systemstabiliteten. Dock ska noteras att försäkringsdelen i bankkoncernerna så här långt i samtliga fall ligger under nivån 10 procent av balansomslutningen.

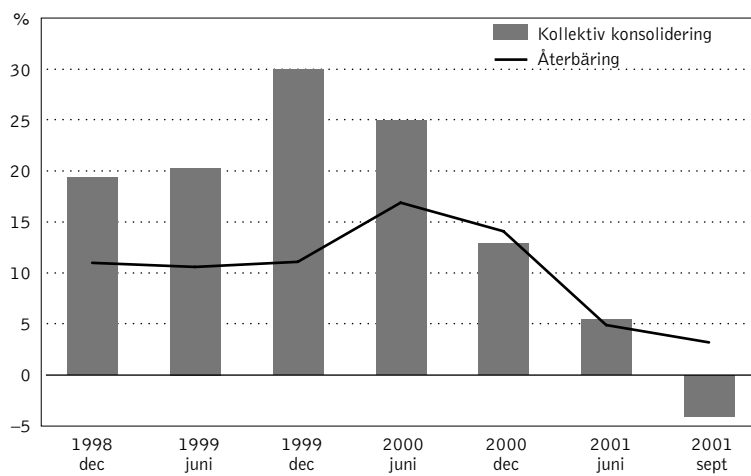
Skadeförsäkringsbolagen har präglats av svag lönsamhet under ett antal år. Trots vissa intäktsökningar i sakbolagen under 1999 och 2000, till följd av såväl premiehöjningar som ökning av volymer, försämrades resultatet i den egentliga försäkringsrörelsen, det så kallade tekniska resultatet, ytterligare. Detta tillsammans med den fallande kapitalavkastningen under år 2000 – en konsekvens av börsfallet – gjorde att alla större sakförsäkringsbolag visade röda siffror detta år. Det fortsatta börsfallet under 2001 har ytterligare försämrat kapitalavkastningen, samtidigt som det tekniska resultatet förbättrats något, främst genom lägre skadekostnader och högre premieintäkter.

På *livförsäkringsmarknaden* kan noteras att försäljningsutvecklingen varit god, åtminstone fram tills halvårsskiftet. Tydligt är dock att försäljningen av fondförsäkringar, i synnerhet kapitalförsäkringsprodukter, mattats avsevärt. Det förefaller också troligt att försäljningen av traditionella försäkringar kommer att minska under andra halvåret genom den nedjusterade återbärningen i livbolagen.

För livbolagen är kopplingen till utvecklingen på aktiemarknaden är mycket stark och resultaten är i mycket hög grad beroende av den avkastning som kommer från aktieplaceringar i Sverige och i utlandet. Aktierna svarar för i runda tal 50 procent av placeringstillgångarnas samlade värde. Aktieportföljerna är numera jämt fördelade mellan Sverige och utlandet. Ser man till de totala tillgångarna svarar utlandsandelen för cirka 30 procent.

Beroendet av aktiemarknaden är självfallet ett problem när börsen utvecklats som den gjort under året. De traditionella livbolagen noterade en anmärkningsvärt hög totalavkastning, cirka 20 procent på årsbasis 1999. Förra året blev avkastningen lägre, eller 5 procent. Första halvåret i år blev avkastningen negativ; -1,5 procent. Så sent som förra året låg bolagens återbäringsräntor på nivåer under totalavkastningen, vilket drev upp den så kallade kollektiva konsolideringen till så höga nivåer att de var oförenliga med den policy bolagen själva uttalat, vilket föranledde FI att rekommendera åtgärder för att reducera nivån. Ett år senare är bilden den omvända – främst till följd av börsutvecklingen har den kollektiva konsolideringen minskat dramatiskt och nödvändiggjort sänkta återbäringsräntor. Problemen kring utvecklingen av den kollektiva konsolideringen och hanteringen av detta diskuteras vidare under rubriken "försäkringsrisker" i nästföljande kapitel.

LIVBOLAGENS KOLLEKTIVA KONSOLIDERING OCH ÅTERBÄRING 1998-2001

4. Riskområden

Kreditrisk: den relativt kraftiga ökningen av företagsutlåningen som skett under det senaste året i kombination med försämrade betalningsförmåga och växande konkursrisker på kundsidan kan väntas leda till växande kreditförluster. Avgörande för vilken omfattning detta får är konjunkturutvecklingen, liksom de speciella problem som kan uppstå i telekomsektorn, bland flygbolag och i andra utsatta branscher. Genomslaget för kreditgivarna är därutöver beroende av riskhanteringsförmågan. Företagen förefaller nu skärpa sina krav på kunderna vad gäller krav på säkerhet och återbetalningsförmåga. Därutöver arbetar man med en mer långsiktig metodutveckling när det gäller kreditrisker.

Marknads- och likviditetsrisk: exponeringarna är begränsade samtidigt som riskhanteringsmetoderna utvecklats. Dock torde risken för olika slag av marknadsstörningar – exempelvis på valutamarknaderna – öka i det nuvarande världsekonomiska läget.

Operativa risker: Fortsatt arbete är nödvändigt för att förbättra riskberedskapen och möjligheterna att hantera olika slag av operativa risker. Stresstester är en viktig del av detta. Terrorattackerna i USA sätter ytterligare fokus på vikten av beredskap också för ”osannolika” hot och illustrerar också hur effekter av en sådan störning även kan påverka olika finansiella risker.

Försäkringsrisker: Försämringen av livbolagens kollektiva konsolidering skulle, om den tilläts fortsätta, på sikt bli ett hot mot de åtaganden bolagen har iklätt sig visavi försäkringstagarna. Av det skälet har FI agerat för att påskynda en anpassning av återbäringen som gör den förenlig med en önskvärd konsolideringsnivå.

4.1 Kreditrisker

Kreditriskerna enligt riskenkäten

I maj-juni 2001 vände sig FI till de tretton systemviktiga företagen¹³ med en enkät i syfte att få en samlad bild av företagens olika riskexponeringar i dagsläget, hur företagen förväntade att dessa skulle utvecklas framöver, liksom hur man hanterar och avser att hantera dessa olika risker. Enkäten berörde olika riskområden - kreditrisker, marknads- och likviditetsrisker, liksom försäkringsrisker. Företagen tillfrågades också om tänkbara effekter av en sämre konjunkturutveckling och olika typer av ”landkriser”, liksom om sin syn på olika operativa risker. Resultatet av denna enkät utgör en del av underlaget till analysen av olika riskområden. Nedan redovisas en sammanställning när det gäller de fyra storbankernas kvalitativa omdömen och förväntningar angående utvecklingen av kreditrisker.

Svaren har getts i termer av ”ja/ökar”, ”oförändrat” respektive ”nej/minskar”. Nedan ges en sammfattande bild där ”++” står för ett tydligt ”ja/ökar” och ”- -” beskriver motsatt omdöme. ”0” betecknar oförändrat eller ingen entydig riktning.

13. Till denna kategori räknas bankkoncernerna SEB, SHB, FSB, Nordea, försäkringsbolagen AMF, Alecta, Skandia, LF, If... och Folksam, samt Bankgirocentralen (BGC), VPC och OM Stockholmsbörsen.

FÖRETAGSKREDITER

Risk management:

Har koncernen en policy för prissättning av kreditrisk?	++
Kraven på återbetalningsförmåga:	+
Kraven på ställda säkerheter:	+
Prisdifferentieringen mellan olika kredittagare:	++
Resurser för att kunna identifiera riskfyllda krediter:	++

Portföljen:

Exponeringar av kommersiella krediter:	++
De limitpliktiga engagemangen:	++
Blankoandelen av kommersiella krediter:	0
Kredittagarnas återbetalningsförmåga:	--
Ökar antalet oreglerade krediter bland koncernens limitpliktiga engagemang?	0
Volymen av koncernens oreglerade krediter:	++
Koncernens kreditförluster knutna till kommersiella krediter:	++
Riskkoncentrationen av koncernens kreditportfölj:	-

Hushålls- och konsumentkrediter

Exponeringar mot konsument och hushåll:	+
Kraven på återbetalningsförmåga vid krediter till konsumenter och hushåll:	0
Förlustandelen, efter realisation av ställd säkerhet, vid konsument- och hushållskrediter:	0
Kreditförluster knutna till hushåll och konsumenter:	+

Utlåningen till hushållen

Utlåningen till hushållen har fortsatt den ökning som pågått sedan mitten av 1990-talet. Utlåningen växte med 29 miljarder kr under andra kvartalet, eller 3,0 procent, jämfört med föregående kvartal. Jämfört med samma period förra året var ökningen 1,9 procent. Utlåningsexpansionen till hushållen tycks alltså ha mattats av. Hushållens skuldsättning har ökat successivt sedan mitten av 90-talet. Det är dock långt till de nivåer som nåddes inför finans-krisen.

Att döma av svaren på riskenkäten förväntar bankerna att exponeringen mot hushåll och konsumenter skall öka. Genomgående tycks inte bankerna planera att öka kraven på låntagarna i termer av återbetalningsförmåga. Andelen blankokrediter antas vara oförändrad eller minska. Förlustandelen när det gäller konsumentkrediter förutses heller inte förändras.

Sammantaget är det alltså svårt att spåra någon oro när det gäller hushållsutlåningen. Den goda utveckling som allmänt förutses för hushållens disponibelinkomster under nästa år bygger under den bilden, liksom fortsatt låga räntor. Nämnas kan också att de kreditförluster som inträffat historiskt när det gäller hushållsutlåningen i varje fall inte i modern tid orsakat allvarliga problem för någon bank, än mindre för det finansiella systemet i stort.

Företagsutlåningen

Ökningen av företagsutlåningen har varit kraftig det senaste året. I juli var ökningen jämfört med nivån året innan 9,7 procent för de icke-finansiella företagen. Motsvarande ökningstakt per årsskiftet var 11,3 procent.

I riskenkäten svarade tre av de fyra storbankerna att de förväntade en fortsatt ökning av företagsutlåningen under det kommande året. Samtidigt ger riskenkäten också, och som framgått av sammanställningen ovan, en mycket tydlig bild av stramare villkor för kreditgivningen i form av ökade krav på säkerheter och återbetalningsförmåga, och av förväntningar om växande kreditförluster. Notervärt är dock att det finns förväntningar om en minskad riskkoncentration. Detta kan tolkas som att man nu ser över och skärper limiterna.

En indikation på att ökade kreditförluster ligger i korten kan avläsas i konkursstatistiken. Antalet företagskonkurser har under perioden januari–augusti 2001 ökat med 13 procent jämfört med samma period föregående år, om än från en låg nivå. Antalet inkassoärenden har samma period ökat med 10 procent. En betydande del av årets konkurser är att hänföra till data/IT-branschen.

Enligt Upplysningscentralens (UC) prognos för hela år 2001 kommer antalet konkurser uppgå till ca 6000 vilket i så fall innebär en ökning med 18 procent jämfört med år 2000. En fortsatt ökning nästa år förefaller sannolik mot bakgrund av den allmänna konjunkturbilden.

Slutsatsen är alltså att låntagarnas kreditvärdighet generellt tenderar att sjunka och risknivån därmed stiga.

Utlåning till olika geografiska områden och branscher

Tre av storbankerna har huvuddelen av exponeringarna i Sverige och övriga Norden. SEB är däremot, som en följd av BfG-förvärvet, nästan lika exponerad mot den tyska marknaden som den svenska. När det gäller länder utanför Europa och Nordamerika är exponeringarna både begränsade och diversifierade vilket gör att bankerna, om man ser till de direkta engagemangen, bör kunna klara en kris i något land utanför Europa och Nordamerika utan att det får effekter som kan hota stabiliteten.

I dagsläget saknas en enhetlig branschindelning när det gäller kreditgivning från instituten. FI arbetar med att skapa en sådan i rapporteringen. I svaren på riskenkäten framgår den interna indelningen hos de fyra stora bankkoncernerna. Denna är emellertid grovhuggen och urskiljer inte branscher som till exempel IT och telekom. Den är heller inte enhetlig mellan bankerna vilket försvårar jämförelser och aggregeringar. Ett område som bygg- och fastighetsförvaltning finns dock specificerat hos samtliga fyra banker. Exponeringarna är som lägst knappt 6 procent i en bank och mellan 15 och 20 procent i de tre övriga.

När det gäller utlåningen till företagssektorn har tre områden framstått som särskilt intressanta. Det gäller fastighetsfinansiering, det gäller utlåning och andra engagemang till företag inom telekomsektorn och det gäller flygbolagen, som världen över drabbats av påtagligt försvårade problem i terrorhändelsernas spår. Dessa områden diskuteras något mer ingående nedan.

Utlåning till telekomsektorn

I en rad europeiska länder – inklusive Sverige – har tidigare statligt ägda monopol konkurrensutsatts och i större eller mindre grad privatiserats, samtidigt som verksamheten är under snabb teknisk och strukturell förändring. Detta innebär att dessa företag numera väger tungt på alla delar av finansmarknaden: på börserna, som emittenter på obligationsmarknaderna och som kredittagare i banksystemen. Eftersom det handlar om en kapitalintensiv verksamhet i snabb utveckling är finansieringsbehoven stora – ett konkret exempel gäller utbyggnaden av tredje generationens mobiltelefonnät. Detta innebär växande exponeringar för de finansiella företagen, och internationellt har detta väckt debatt och även farhågor för att dessa exponeringar kan bli svåra att hantera om någon eller några av dessa stora låntagare skulle få svårigheter.

39

Mot den bakgrunden gjordes i vintras en översiktlig kartläggning av de svenska storbankernas exponering mot telekomsektorn, i form av en enkät. I enkäten efterfrågades hur stora exponeringarna mot sektorn var och hur detta fördelades på olika typer av engagemang. Detta delades i sin tur upp på dels operatörer, dels tillverkare.

Den allmänna bilden, baserad på läget i december 2000, var i korta drag följande: de fyra storbankernas kreditexponeringar mot operatörssidan låg kring 25 miljarder kr, motsvarande 0,7–0,8 procent av den totala utlåningen, eller cirka 14 procent av kapitalbasen. Så långt jämförelser varit möjliga att göra, förefaller exponeringarna mot operatörerna förhållandevis låga i jämförelse med andra europeiska länder. Exponeringarna på de tillverkande företagen är något mindre, eller kring 0,5 procent av utlåningen.

En intressant aspekt är om och i vilken utsträckning bankerna indirekt finansierar utrustningstillverkarnas så kallade ”vendor finance”-verksamhet, det vill säga deras leverantörskrediter till operatörerna. Notervärt är att företag som Ericsson, Nokia med flera genom sin finansieringsverksamhet tar på sig en kreditrisk som är starkt korrelerad med deras risk som varuproducenter. Härvidlag finns dock ingen samlad bild. Visserligen kan sägas att dessa risker inte har sin udd mot bankerna i första hand, men genom telekomindustrins tyngd i Sverige (liksom i Finland), finns här en risk av närmast makrokaraktär som i sin tur kan återverka på finansföretagen. FI kommer inom kort att följa upp den informationsinsamling som tidigare gjordes.

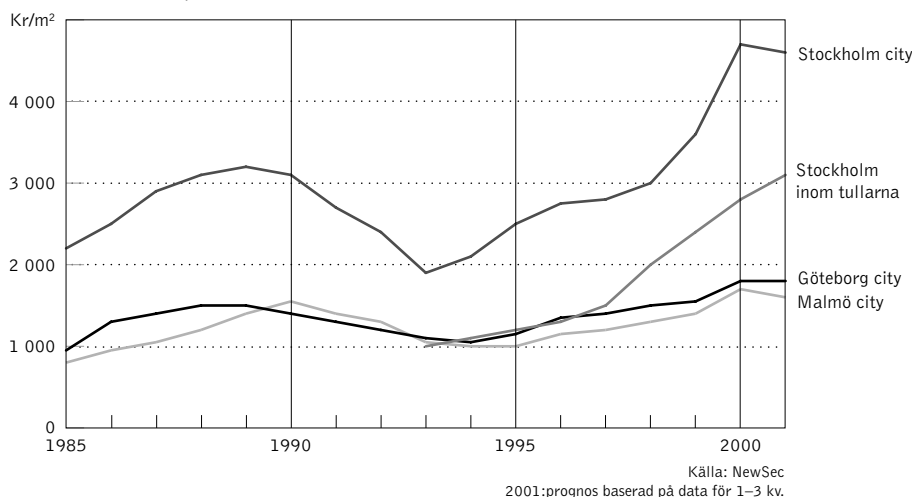
Kreditriskerna mot fastighetssektorn

Utvecklingen på fastighetsmarknaden är av flera skäl av stor betydelse för finanssektorn och dess stabilitet – något som framgick mycket påtagligt under finanskrisens år. Dels avser en betydande del av den samlande kreditgivningen fastighetsfinansiering av olika slag, dels utgör fastigheter en dominerande del av säkerhetsmassan för den utlåning banker och andra bedriver, också för andra ändamål än fastighetsfinansiering

I skuggan av det tidiga 1990-talets fastighets- och bankkris följde ett antal år med långsam prisutveckling på fastigheter och ett än lägre byggande av nya fastigheter. Mot slutet av 1990-talet vände dock prisutvecklingen på fastighetssidan tydligt uppåt. Som framgår av nedanstående diagram över kontorhyresutvecklingen har dock en tydlig avkylning av marknaden skett i år.

En annan viktig indikation på utvecklingen är hyresnivåerna för kommersiella fastigheter. Vakansgraderna har stadigt sjunkit sedan 1992–93, och hyran per kvadratmeter ökade snabbt under 1999 och 2000, mest påtagligt i storstäderna och allra mest i Stockholm; topphyrorna i innerstaden fördubblades på två år. Under första halvåret i år har dock utvecklingen vänt och en viss prisnedgång har kunnat noteras.

KONTORSHYROR, 1985–2001

Ser man på utlåningen från bostadsinstituterna visar sig ingen anmärkningsvärd ökningstakt; totalt sett 4,1 procent mellan juni 2001 och motsvarande tidpunkt förra året. Utlåningen till småhus, vilket svarar för grovt sett hälften av engagemangen, ökade med nästan 6 procent. Den stora expansionen ligger på utlåningen till bostadsrätter, som under perioden ökade med hela 38,9 procent, vilket till stor del förklaras av ombildningar av hyresrätter till bostadsrätter. Genomslaget på totalnivå blir dock måttligt eftersom bostadsrätter bara står för cirka 6 procent av bostadsinstitutens lånestock.

Ser man till bankernas engagemang när det gäller den kommersiella fastighetssidan kan noteras att utlåningen med säkerhet i affärs- och industrifastigheter totalt sett minskat marginellt under årets första halvår. Bakom detta ligger en ökning av utlåningen med mellan 25–31 procent hos två av storbankerna, medan de två andra minskat sin utlåning med mellan 13–15 procent. Detta kan jämföras med perioden juni -99 till juni -00 då den totala utlåningen inom denna sektor ökade med 21,2 procent (från 136 Mdr till 165 Mdr) och samtliga storbanker ökade sin utlåning.

Sammanfattningsvis kan sägas att det när det gäller fastighetsfinansiering inte föreligger problem av den omfattning och karaktär som blev ett signum för det sena 1980-talet. Utlåningen under 1999 och 2000, när hyror och priser sköt in höjden och byggandet kom igång, har inte varit av en sådan omfattning att några uppseendeväckande riskexponeringar byggts upp. Byggare och kreditgivare tycks inte heller i någon notervärd utsträckning ha satt igång respektive finansierat kommersiella fastighetsprojekt av den typ som kallas ”spekulativ”, det vill säga som byggs i förlitan på att hyresgäster eller köpare senare skall dyka upp och betala de hyror eller priser man förväntar sig – i de allra flesta fall har man inte satt spaden i jorden förrän man har försäkrat sig om kunder. Oaktat detta kan det givetvis hända att den till-

tänkte hyresgästen under resans gång tvingas ändra sina framtidsplaner när det gäller lokaler.

När nu pris- och hyresutvecklingen synes ha vänt torde de problem som efterhand kan tänkas uppstå i delar av fastighetssektorn inte i sig utgöra något allvarligt hot mot den finansiella stabiliteten.

Om däremot växande förluster på fastighetssidan inträffar en situation där de adderar till förluster och intäktsbortfall som kan uppstå på andra områden i hägnet av en vikande konjunktur, kan naturligtvis läget bli mer problematiskt. Man skall också komma ihåg att även om kreditexpansionen mot fastighetssidan varit förhållandevis måttlig under senare år, utgör fastighetskrediter av olika slag likväl en mycket stor del av den totala låneportföljen. Utvecklingen på fastighetsmarknaden är och förblir därför av stor betydelse för kreditinstituten och en faktor som kräver kontinuerlig uppmärksamhet.

41

Flygindustrin

Flygbolagen är den grupp av företag som, världen över, drabbats snabbast och mest påtagligt av följevärkningarna av terrorattacken i september. Rädsla för nya flygkapningar har minskat både affärs- och nöjesresandet. Till detta kommer den allmänna dämpning av efterfrågan som följer av konjunkturunedgången, och som för övrigt hade satt sina spår redan tidigare.

Mot den bakgrunden har FI tillfrågat storbankerna för att få en första, översiktlig uppfattning om hur stora kreditexponeringarna mot denna sektor är i dagsläget; dels mot flygbolagen, dels mot branscher med nära koppling till flyget, som resebyråer, hotell och så vidare. Här visar det sig att utlåningen till flygbolagen uppgår till nästan 20 miljarder kronor, motsvarande knappt 1 procent av den totala utlåningen. Läger man till detta utlåning till flygplanstillverkare, resebyråer och hotell handlar det om exponeringar i storleksordningen 35 miljarder kronor, motsvarande drygt 1,5 procent av storbankernas utlåning. FI kommer att framöver genomföra fördjupade analyser av exponeringarna mot denna och andra sektorer där problem med konsekvenser för den finansiella sektorn kan komma att uppstå.

Hantering av kreditrisk

Bilden av företagsutlåningen är, som framgått, att volymerna ökat tämligen kraftigt, åtminstone fram tills halvårsskiftet. Förväntningarna om ökade volymer även framöver¹⁴ kan innebära en riskuppbyggnad i kreditgivningen, i synnerhet om det också finns ett inslag av "överflyttning" av efterfrågan på riskkapitalmarknaden till kreditmarknaden.

En riskuppbyggnad kan i större eller mindre grad balanseras genom en förbättrad riskhantering. Ett sätt att göra detta är via prissättningen av lånen. Om den försämrade återbetalningsförmågan inte avspeglas i priset kan det medföra att banken tar på sig krediter där marginalerna inte täcker de genomsnittliga kreditförlusterna. Höjda krav på säkerheter utgör en alternativ eller kompletterande möjlighet till prishöjningar – tas mera säkerhet in, minskar kreditrisken. Från kundens perspektiv innebär givetvis även detta en kostnad, låt vara mer indirekt.

14. Noteras skall att bankerna tillfrågades i juni; den tydliga försvagning av konjunkturutsikterna som skett sedan dess torde innebära att expansionsförväntningarna tonats ner, samtidigt som riskerna för sämre återbetalningsförmåga och kreditförluster rimligen växt.

Men det är inte bara genomsnittspriset på kredit som är av intresse; i enkäten svarar tre av de fyra storbankerna att de också förväntar sig en ökad differentiering mellan olika kredittagare vad avser kommersiella krediter.

Prissättningen avspeglar hur företagen värderar kreditrisken och hur stort kapital som behöver avdelas för att matcha risken. För att få en god prissättning krävs därför att instituten beräknar kapitalbehovet med metoder som på ett korrekt sätt kan fånga in och mäta riskerna.

Utvecklingen av kreditriskmodeller går snabbt och påskyndas av förslaget till nya kapitaltäckningsregler där bankerna, efter medgivande från FI, kan tillämpa en intern ratingmodell för att beräkna kapitalkravet för kreditrisker. Samtliga fyra stora bankkoncernerna har meddelat att de har ambitionen att tillämpa den grundläggande internratingmetoden från starten. Spridningen i sofistikeringsgrad mellan bankernas interna modeller är dock stor.

I sammanhanget ska också nämnas att det på marknaden växer fram möjligheterna att lyfta av kreditrisk från balansräkningen, bland annat genom verktyg som värdepapperisering och kreditderivat. Den senaste tiden har även svenska aktörer börjat använda sig av dessa verktyg. FI utfärdade i juni år 2000 föreskrifter och allmänna råd¹⁵ angående kapitaltäckning av kreditderivat. I år har FI utfärdat föreskrifter och allmänna råd (2001:7) om värdepapperisering. Några företag har också genomfört värdepapperiseringar.

Sammanfattningsvis pågår ett på många håll omfattande och viktigt utvecklingsarbete när det gäller att utveckla kreditriskhanteringen. FI följer aktivt detta arbete, och kan konstatera att framsteg har gjorts.

Effekter av lågkonjunktur och marknadstörningar – bankernas bedömningar

Inom ramen för riskenkäten ställdes också ett antal frågor om tänkbara effekter av en sämre allmänekonomisk utveckling, liksom av vissa mer specifika störningar i omvärldsförutsättningarna, exempelvis en japansk bankkrasch.

Det makroekonomiska scenario som instituten ställdes inför baserades på det "lågscenario" som skisserats i regeringens vårbudget, och som innebar en BNP-tillväxt på 1,2 procent i år, 0,3 procent 2002 och 2,3 procent 2003. Som framgått har olika prognosmakares – inklusive regeringens – huvudscenarions skrivits ner sedan i våras, varför det scenario som användes i enkäten idag inte kan upplevas som särdeles "extremt". Dock ska noteras att det fortfarande beskriver en klart sämre utveckling än vad som brukar kallas consensusuppfattningen.

När det gäller de fyra storbankerna räknar man med att en sämre allmänekonomisk utveckling skall påverka dem på en rad olika sätt; det gäller ut- och inlåningsvolym, räntemarginaler, provisionsintäkter, trading och omfattningen av kreditförluster. Ökade kreditförluster och minskande provisionsintäkter pekades genomgående ut som de viktigaste negativa faktorerna. Flerparten banker har också gjort vissa kvantitativa uppskattningar av effekterna när det gäller kreditförluster. Sammanfattar man dessa beräkningar blir resultatet att kreditförlusterna mer än tredubblas från den – i och för sig mycket

15. Kapitel 8 i Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd (2000:6) om kapitaltäckning och stora exponeringar.

låga – nivå som rådde år 2000; eller från cirka 3 miljarder kronor till cirka 10 miljarder 2002/2003. Detta innebär dock inte att någon bank drabbas av negativa rörelseresultat.

Man kan också relatera detta till hur mycket man maximalt kan förlora innan man understiger den lagstadgade nivån på 4 procent i primärkapital – fallhöjden är här cirka 80 miljarder för storbankerna sammantagna.

När det gäller företagens beredskap för och förmåga att hantera effekterna av en sämre omvärldsutveckling nämner alla banker, om än i relativt allmänna termer, att man arbetar med olika form av scenarioanalyser och känslighetstester, både när det gäller makroekonomiska förlopp och mer specifika händelser. Ett intryck är dock att metoder, organisation och fokus, i och för sig av naturliga skäl, skiftar ganska mycket mellan de olika bankerna.

43

Beträffande riskerna för en kris i det japanska banksystemet, uppger samtliga banker att de direkta exponeringarna på Japan, i flertalet fall också på andra asiatiska och ”emerging markets” är mycket begränsade och att de dessutom finns visavi de största bankerna som man bedömer har den lägsta risken för fallissemang. De direkta effekterna av en eventuell akut bankkris i Japan blir därför små. Samtidigt understryker flertalet banker att de indirekta effekterna via olika tänkbara störningar på de internationella finansmarknaderna kan bli besvärliga också för svenska banker. Någon mer precis bedömning anser sig dock ingen kunna göra härvidlag.

När det gäller utsattheten för störningar i olika branscher och sektorer tycks tillförsikten god; alla anser sig ha en god riskspridning och anser sig inte alltför exponerad mot någon presumtiv ”krisbransch”. Flera betonar att de aktivt följer utvecklingen på fastighetssidan genom den stora vikt denna har i termer av utlåning och säkerheter. Vissa banker följer aktivt branschsamansättningen i utlåningsportföljen, arbetar med olika scenarios för vissa branscher och så vidare. Bankerna påpekar att IT-sektorn liksom underleverantörsföretag till exportindustrin, konsulter med flera är sektorer där växande kreditförluster är att vänta.

Sammanfattningsvis kan man säga att enkätsvaren ger bilden av att bankerna kan klara en sämre allmänekonomisk utveckling av det slag som skisserats utan allvarliga finansiella problem. Det finns flera skäl till att den slutsatsen etableras. En är att den makrobild som skisserats ger bilden av en kraftig konjunkturedgång men ändå inget depressionsliknande förlopp – med vidhängande bankkris – som präglade inledningen av 1990-talet, då BNP föll tre år i rad. Ett annat skäl till viss tillförsikt är att man anser sig ha en god kontroll på sina exponeringar och dess sammansättning och förmåga att hantera de risker man har – vilket tveklöst är en riktig bedömning om man jämför med läget för tio år sedan. Till detta kan läggas ett gott finansiellt utgångsläge.

Men det kan också vara så att man underskattar, eller i varje fall inte någorlunda precist kan bedöma den negativa dynamik som erfarenhetsmässigt ofta uppstår i ekonomiska nedgångs- och störningsförlopp; enkätsvaren när det gäller effekterna av problem i det japanska banksystemet antyder svårigheten att bedöma och hantera detta, trots att medvetenheten om problemet finns. Den något sangviniska bild av effekterna som tonar fram kan alltså

troligen till en del förklaras med att det som låter sig bedömas med någorlunda precision i huvudsak är ”förstaslagseffekterna” av tillväxtfall och omvärldsstörningar, medan de indirekta effekterna förblir ganska okända både till karaktär och storlek.

4.2 Marknads- och likviditetsrisker

Marknadsrisker

Banker och andra finansiella aktörer är i och med den verksamhet de bedriver utsatta för marknadsrisker, det vill säga risken att värdet på olika slag av tillgångar och skulder förändras på ett för aktören negativt sätt. Beroende på vilken typ av tillgång eller skuld det handlar om tar sig marknadsriskerna formen av, i första hand, ränte-, valuta- och aktiekursrisk.

En god hantering av marknadsrisk kännetecknas bland annat av en hög grad av oberoende mellan riskkontrollfunktionen och de positionstagande enheterna i företagen, ett väl integrerat limitsystem för uppföljning och styrning av riskerna, samt att mätmetoderna som används är anpassade till komplexiteten i företagets verksamhet. Vad mätmetoder beträffar har utvecklingen gått ifrån att använda standardiserade känslighetsmått för marknadsrisk till att använda mer sofistikerade mätmetoder som exempelvis Value-at-Risk (VaR) modeller (*se faktaruta*). Av den riskenät som FI skickade till de fyra storbankerna under våren framgår att samtliga storbanker använder sig av VaR-modeller i sin interna riskmätning, liksom att de arbetar med vidareutveckling av dessa. Denna utveckling är positiv. Att en VaR-modell används innebär dock inte någon universallösning för riskhanteringen; användandet av sofistikerade mätmetoder är nödvändigt men inte tillräckligt för att klara av störningar på de finansiella marknaderna. I arbetet måste också ingå stresstester, och modellerna kräver också kontinuerlig utvärdering och utveckling.

Value-at-Risk

Value-at-Risk (VaR) är en statistisk metod (eller samling av metoder) som utvecklats för att mäta marknadsrisker. VaR kan beskrivas som en statistisk uppskattning av den maximala potentiella förlust som kan uppstå på grund av förändringar i marknadspriser, givet en viss placeringshorisont och en bestämd konfidensnivå.

På frågan ”vad är min risk?” svarar VaR-modellen: baserat på den portfölj du just nu har, kommer du med 99% sannolikhet inte att förlora mer än x kronor.

Här ska då påpekas att 1 procent är mer än 0 procent. Om risken slår till ger dock modellen inget svar på den i det läget intressanta frågan hur stor den maximala förlusten kan bli.

Några användningsområden för VaR-modeller:

Riskkommunikation: VaR anses underlätta riskkommunikationen inom bankerna. På frågan hur mycket kan vi förlora? får ledningen i banken svar i form av ett mått på den totala risknivån i banken uttryckt i kronor.

Riskkontroll: VaR kan användas för att fastställa handlar-/risklimiter på företagsnivå, affärsområdesnivå, handlarbordsnivå eller för enskilda handlare.

Ekonomiskt kapital: VaR kan användas för att beräkna vilket ekonomiskt kapital som krävs för att understödja bankens risktagande.

Kapitaltäckningskrav: Bankerna kan få medgivande från FI att använda VaR-modeller som grund för beräkning av kapitalkrav för marknadsrisk.

Den information FI har tillgång till visar att de svenska aktörerna har begränsad exponering mot marknadsrisk, främst på grund av deras relativt begränsade tradingverksamhet. Utgår man från kapitaltäckningsstatistik avseende halvårsskiftet 2001 för de fyra storbankerna, uppgår de riskvägda tillgångarna för marknadsrisk, definierat som risken i handelslagret exklusive motparts- och avvecklingsrisk, samt valutakurs¹⁶- och råvaruprisrisk, till 3,5 procent av de totala riskvägda tillgångarna. Denna låga andel av den totala riskexponeringen har historiskt varit ganska stabil. Ingen av bankerna anser heller att risknivån ökat.

Ränterisk svarar för närmare 80 procent av de riskvägda tillgångarna för marknadsrisk, medan aktiekursrisk och valutarisk svarar för 12 respektive 10 procent. Även de svenska värdepappersbolagen, vars verksamhet främst är inriktad mot aktiemarknaden, har en begränsad marknadsriskexponering i rörelsen. Vid en kursuppgång respektive nedgång på 10 procent, uppgår värdepappersbolagens samlade exponering för aktiekursrisk i egna positioner i aktiemarknadsinstrument till 2 procent av kapitalbasen (beräknat per juni 2001).

Slutsatsen blir att de svenska institutens samlade exponering mot marknadsrisk är begränsad, och därmed också marknadsriskernas betydelse ur ett stabilitetsperspektiv. Dock skall noteras att risken för snabba och kraftiga prisrörelser på de internationella värdepappers- och valutamarknaderna torde öka i ett läge med försvagad tillväxt och ökad osäkerhet i världsekonomin.

Likviditetsrisk

FI har ökat sin uppmärksamhet på bankernas likviditetshantering och kontrollen av denna. I september år 2000 trädde FI:s allmänna råd (FFFS 2000:10) om hantering av marknads- och likviditetsrisker i kreditinstitut och värdepappersbolag i kraft. FI har i samband med detta också utarbetat nya metoder för tillsynen av bankernas likviditetsrisker, som manualer och enkäter. Därtill kommer FI att införa rapportering under nästa år från instituten om likviditetsflöden, vilket kommer att ge ett bättre statistiskt underlag för att beskriva och kvantifiera likviditetsexponeringarna, något som saknas idag. Likviditetsrisker kommer också att utgöra ett av de områden som kommer att ingå i den samlade riskbedömningen av bankerna.

I våras påbörjades en genomgång av storbankernas efterlevnad av de allmänna råden för likviditetshantering. FI kan konstatera att bankerna under det senaste året ägnat ökad uppmärksamhet åt likviditetsrisker och likviditetsriskhantering. Vissa banker har kommit relativt långt, medan andra banker är i startskedet. Alla storbankerna har övergripande limiter för att styra likviditetsflödena. Flertalet banker prognostiserar likviditetssituationen på kort och lång sikt för att kunna identifiera framtida likviditetsunderskott.

16. Observera att detta inte innefattar avvecklingsriskerna i valutahandeln, den så kallade Herstattrisken, som i grunden är en motparts-/kreditrisk, och som uppkommer genom att betalningen av de bägge valutaslagen i en affär inte sker samordnat. Detta innebär stora, kortvariga riskexponeringar. Här tas nästa år ett viktigt steg framåt genom tillskapandet av den så kallade CLS-bank som kommer att ombesörja en samordnad avveckling för det 60-tal internationellt verksamma banker och för de valutor som kommer att ingå i systemet. Två svenska banker deltar i projektet.

Vidare gör vissa banker specifika prognoser för flöden i utländska valutor. Banker med välutvecklad likviditetsriskhantering har beredningsplaner med konkreta handlingsplaner för olika typer av krissituationer.

Likviditetsstörningar kan uppkomma av en rad skäl, interna och externa, och ibland mycket snabbt. Detta gör det svårt för bankerna att förbereda sig för den här typen av problem. Allmänt sett kan dock sägas att de svenska storbankerna förefaller ha en bra beredskap genom goda likviditetsreserver, en stor andel inlåning och väl diversifierade upplåningsbaser. Enligt riskenkäten bedömer bankerna att likviditetsreserven kommer att vara oförändrad eller öka under året. Storbankerna säger sig också arbeta kontinuerligt med att diversifiera upplåningsbasen och vissa banker säger sig ha planer på att låna upp pengar på nya marknader.

Sammanfattningsvis har bankerna under året förbättrat sina system och rutiner för likviditetshandlingen. Detta eliminerar inte risken för likviditetsproblem, men gör dem bättre förberedda att hantera störningar. Bankerna har därtill god tillgång på likvida medel, i form av inlåning och likviditetsreserver och en väl diversifierad upplåningbas.

4.3 Försäkringsrisker

Skadeförsäkring absorberar risker betingade av en stor mängd olika faktorer. Till skadeförsäkring räknas såväl försäkring av egendom som personlig hälsa genom sjuk- och olycksfallsförsäkring. Skadeförsäkringen har generellt sett ingen stark koppling till finanssektorns utveckling vad gäller systemstabilitet. Dock bör noteras att plötsliga och omfattande skadeutfall kan återverka på finansmarknaden i stort och påverka andra finansiella företag. Ett aktuellt exempel är skadorna efter terrorattackerna i New York, som enligt bedömare kan komma att uppgå till cirka 50 miljarder dollar. Finansieringen av skadeutfall av sådan dignitet passerar varken kreditväsendet eller värdepappersmarknaderna oförmärkt. En annan länk till finansiell verksamhet är att försäkring av fast egendom är en viktig förutsättning för kreditinstituten i deras hantering av kreditrisker.

Den fundamentala risken på livförsäkringssidan utgörs av att bolagen inte kan uppfylla sina kontrakt visavi sina kunder. Det finns flera tungt vägande motiv att minska risken för de samhällsekonomiska störningar det slaget av fallissemang skulle innebära. Dessa utgörs i sin tur av risker för "bail-outs", det vill säga att staten på ett eller annat sätt tvingas gå in för att begränsa försäkringstagarnas ekonomiska skada. Vidare finns skäl att beakta de makroekonomiska störningar som kan uppstå via effekter på konsumtion och sparande. Genom försäkringsbolagens tyngd som placerare på värdepappersmarknaderna finns också latent risker för omfattande marknadsstörningar och på så sätt även mer direkta länkar till det finansiella systemet i stort.

Livbolagen och den kollektiva konsolideringen

Till sin karaktär är livförsäkring en blandning mellan ett garanterat sparande och en fondsparprodukt, vars värde är avhängigt marknadsprisernas utveckling från dag till dag. Spararen är garanterad en viss del av sitt sparande i form av försäkringstekniska avsättningar och har därutöver förespeglat viss

ytterligare återbäring. Det senare är, som klargörs på värdebeskeden kunden får, att se som riskkapital.

Den mycket kraftiga nedgången i aktievärdena har nu skapat problem för livbolagen som måste anpassa sin återbäring till den realitet i vilken de lever. En viktig faktor bakom denna utvecklingen är hur bolagen hanterat sin kapitalplaceringsverksamhet.

Kollektiv konsolidering, allokerad återbäring och försäkringstekniska avsättningar

Det garanterade värdet på en livförsäkring inkluderar en grundränta på 3 % och utgör i redovisningstermer den försäkringstekniska avsättningen (FTA). Detta utgör i sin tur dryga 50 % av ett "normalbolags" balansräkning. Denna skuld skall täckas av medel som placeras enligt utförliga regler i Försäkringsrörelselagen, FRL. Vidare omgärdas skulden av särskilda solvensregler (EU-direktiv) som vid varje tillfälle måste följas.

Oftast är dock avkastningen väsentligt bättre än vad som behövs för att klara de garanterade utfästelserna. Det överskott som tillkommer utöver den garanterade avkastningen utgör så kallad allokerad återbäring, och fördelas till försäkringstagarna i form av återbäringsränta. En sådan återbäring förespeglas också kunden i försäkringsbeskedet, utan att för den skull vara garanterad.

Den sista komponenten i sammanhanget är den kollektiva konsolideringen - ett slags buffertkapital - som ofta - men inte alltid - är positiv. Om värdet (i princip marknadsvärdet) på bolagets tillgångar vid ett visst tillfälle är större än det som motsvaras av FTA + allokerad återbäring blir den kollektiva konsolideringen positiv. Bolagen har normalt en viss målsatt nivå för den kollektiva konsolideringen, och uttryckt i en policy. Denna ska bl.a. reglera att om buffertkapitalet överskrider en viss nivå skall det fördelas ut via en högre återbäring, blir den lägre skall återbäringen minskas. En kollektiv konsolidering som är negativ innebär dock inte att bolaget har solvensproblem - ett sådant skulle uppstå bara om alla försäkringstagare samtidigt skulle lyfta hela sitt kapital, vilket inte är möjligt. Dock skulle en negativ kollektiv konsolidering om den skulle bli bestående för lång tid leda till en urgröpning av solvensen. Dessutom innebär det ett rättviseproblem mellan olika grupper av försäkringstagare om inte återbäringen löpande anpassas till värdet på bolagets tillgångar så att den målsatta nivån för kollektiv konsolidering uppnås.

Livbolagens kollektiva konsolidering är det extra riskkapital som finns för att kunna möta fluktuationer i tillgångsvärdena. Varje bolag fastställer i enlighet FI:s allmänna råd en policy som ska kommuniceras till kunderna. I denna policy läggs ett riktvärde fast och ett intervall inom vilket den kollektiva konsolideringen ska kunna variera. Målkonsolideringen ligger vanligtvis omkring 105-115 procent.

Under den period när börsutvecklingen var kraftigt i ökande steg den kollektiva konsolideringen kraftigt. Samtidigt ökade bolagen sina placeringar i aktier som andel av det totala portföljvärdet. För många bolag kom då den kollektiva konsolideringen att överstiga de till kunderna kommunicerade riktvärdena. För att bolagen inte varaktigt skulle ackumulera värden som inte tillföll kunderna höjdes återbäringen. FI påpekade ett flertal gånger vikten av att följa de policies för den kollektiva konsolideringen som man lagt fast.

I nedgångsfasen är problemet detsamma, fast med omvända förtecken. Bolagen måste anpassa sin kollektiva konsolidering genom att anpassa återbäringen nedåt. Enkelt uttryckt kan man säga att det handlar om att lämna den återbäring som finns att dela ut. Nedgången kan ses i form av en klar trend mot en sjunkande kollektiv konsolidering från halvårsskiftet 2000. Vid halvårsskiftet i år låg bolagen i intervallet 95 till 112 procent.

En bit in på hösten, och i synnerhet efter händelserna i New York, hamnade de flesta bolagen långt under sina målintervall för kollektiv konsolidering. Den låg vid september månads utgång mellan 87 och 106 procent. Visserligen utgör de aktuella konsolideringsnivåerna inte något akut solvensproblem. Men i det fall ett bolag skulle ligga kvar på en relativt sett högre återbäringsnivå innebär detta ett rättviseproblem mellan de som idag lyfter pensioner och de som ännu inte gör det. En annan aspekt är att när den kollektiva konsolideringen blivit negativ har bolagens tillgångar minskat så att man hamnar i en zon där man aktivt måste börja anpassa sig så att inte solvensproblem uppstår vid en ytterligare värdenedgång på världens börser. Att FI agerat i denna fråga nu är således uttryck för en omsorg om att kunderna behandlas rättvist och att sätta tryck på bolagen att hålla sådana marginaler så att inte solvensen kommer i fara på sikt.

Mot denna bakgrund har FI beslutat att uppmana ett antal livbolag att anpassa sin återbäring och att informera sina kunder om den kollektiva konsolideringen och hur man avser hantera återbäringen. Därutöver har FI förstärkt sin bevakning av bolagen genom att kräva en tätare rapportering som ska granskas av FI:s revisor i respektive bolag.

4.4. Operativa risker

En nygamal problematik

Operativa risker handlar om risker kopplade till felhantering, dålig kontroll, oklara ansvarsförhållanden, bristfälliga tekniska system, olika former av brottsliga angrepp och, inte minst, bristande beredskap inför risker. Inget av detta är i grunden nytt; det nya ligger i att genomslaget av dessa olika risker i vissa stycken ökar nästan lavinartat, främst som en följd av att den finansiella produktionen blir allt mer IT-baserad. På så sätt kan man säga att hela den ganska brokiga samling av riskfaktorer som betecknas ”operativa” har informationsteknologin som gemensam nämnare. I Sverige har år 2001 har bjudit på i första hand två tankeställande händelser som demonstrerat betydelsen av det här slagets risker, dels dataproblemen i en av de större bankerna kring årsskiftet, dels elavbrottet i Kista mars 2001, till följd av en eldsvåda i en kabeltunnel. Den senare händelsen pekade på behovet av alternativ strömförsörjning samtidigt som det påvisade hur oerhört sårbart det moderna informationssamhället faktiskt är. Men den mest omskakande händelsen, som om den sorteras in i gängse risknomenklatur faller under rubriken ”operativ risk”, är givetvis terrorattacken i USA i september.

Finansinspektionens arbete

För drygt ett år sedan inrättades på FI en särskild enhet med inriktning på operativa risker. Enheten arbetar över hela fältet av finansiella företag och funktioner, med fokus på de systemviktiga företagen. Arbetet har sitt fokus på att kontrollera att instituten har identifierat alla relevanta operativa risker

i sin verksamhet, att det finns ett internt regelverk för hanteringen av riskerna och att det finns en intern organisation som följer upp tillämpningen. Under det senaste året har bland annat olika slag av beredskapsövningar genomförts med företagen och i samarbete med ÖCB. Allmänt kan sägas att de svenska finansföretagen har en god beredskap för och förmåga att hantera störningar som kan uppstå i de egna systemen och den egna organisationen. Exempelvis introduceras nya system och tekniska lösningar på en kontrollerat sätt för att inte skapa ökade risker och ökad sårbarhet. Beredskapen att hantera utifrån kommande och mer systemövergripande störningar är dock inte lika utvecklad, och det är framför allt på detta område som FI koncentrerat sina insatser. Detta arbete kommer självklart att fortsätta – inte minst WTC-attacken den 11 september har illustrerat vikten av detta.

*Några erfarenheter från terrorattacken den 11 september*¹⁷

Terrorattackerna i USA den 11 september 2001 kommer att ha återverkningar på snart sagt alla samhällsområden under lång tid framöver, däribland på makroekonomin och på de finansiella marknaderna. Ur ett operativt perspektiv står det dock klart att terrordåden faktiskt fick en långt mindre inverkan än vad som i förstone befarades. Återstart av IT-systemen gick överlag relativt fort beroende på den höga grad av beredskap som fanns hos många av de företag som drabbades direkt av attackerna. I sammanhanget bör noteras att dessa företag dels hade tidigare erfarenheter av terrordåd mot World Trade Center, dels att omfattande revisioner av IT-system och resurser nyligen skett med anledning av millennieskiftet.

17. En mer ingående redovisning och analys återfinns i "Den finansiella infrastrukturens sårbarhet." FI 2001:5, som utarbetats av Ernst&Young och Finanstidningen på uppdrag av FI

Terrordåden riktades inte direkt mot IT-systemen eller de finansiella funktionerna som sådana, utan utgjordes av fysiska attacker mot byggnader som förvisso huserade viktiga system och resurser för bland annat den finansiella sektorn. Frågan är vad som hade hänt vid en samordnad terrorattack, exempelvis i form av e-krigföring riktad specifikt mot dessa IT-system. Utifrån den intervjuundersökning som gjorts på FI:s uppdrag, kan det antas att konsekvenserna i denna speciella dimension sannolikt hade blivit klart större än vad som nu blev fallet.

Den finansiella sektorn måste idag och av kända skäl ses som en global marknad. De återverkningar som terrordåden fick och, än mer, kunde ha fått inom denna sektor, visar att det finns ett stort behov av internationell samordning. En sådan kom också snabbt till stånd bland centralbanker och tillsynsmyndigheter.

Terrorattacken har påvisat en rad finansiella risker. En omedelbar effekt blev en omvärdering av förhållandet mellan risk och avkastning vilket tog sig uttryck i att aktiekurserna över hela världen inledningsvis kraftigt föll tillbaka. Händelser av det här slaget – och för den delen även händelser av betydligt mindre spektakulär karaktär – kan alltså ge alltså upphov till snabba och kraftiga förändringar i olika tillgångspriser. Oavsett om dessa visar sig vara tillfälliga eller blir mer bestående måste de hanteras av institutioner som AP-fonderna, försäkringsbolagen och andra stora placerare. Även enskilda sparare påverkas givetvis också. I slutänden påverkas investeringar, sparande, konsumtion och ekonomisk tillväxt.

Förändringar i marknadsförutsättningar och prisbild genererar finansiella flöden. Det ställer givetvis krav på funktionsförmågan hos de finansiella marknader och infrastrukturer som berörs. Framför allt är likviditeten central. Det krävs åtgärdsberedskap från myndighetshåll för att parera likviditetsstörningar. Underlåtenhet att snabbt och vid behov tillföra likviditet och övrigt se till att betalningssystemen och systemen för värdepappersavveckling fungerar skulle allvarligt förvärra en kris. I det här fallet kan konstateras att detta hanterades väl.

En annan viktig lärdom från det inträffade är att inte bara relationerna mellan olika tillgångspriser snabbt kan kastas om, utan även olika ”riskpremier” omvärderas. För flygbranschen var detta bokstavligen vad som hände – försäkringspremierna nådde nästan omedelbart prohibitiva nivåer vilket framtvingade statliga garantier för att inte flygtrafiken de facto skulle upphöra. En fråga som kan ställas är om och på vilket sätt detta snabba, och nödvändiga, ingripande får prejudicerande effekter för flygbranschen i framtiden, och eventuellt också för andra branscher.

Terrordåden i USA medför också att det kan bli aktuellt med en omvärdering av de risker och hot som det moderna IT-samhället är öppet för. Några av de frågeställningar som aktualiseras är

- Vilket ansvar ska ställas på leverantörer av infrastruktur?
- Vilken är den lägsta godtagbara nivån för tillgänglighet och faktisk kapacitet i tele- och datanät?
- Hur mycket ”säkerhetshål” ska programvara få innehålla?
- Vilka krav ska ställas på back-up lösningar av olika slag?
- Bör författningar och reglementen konkretiseras och kompletteras med nya definitioner av vad som ska anses utgöra samhällsviktiga system?
- Vilka fysiska och logiska säkerhetsåtgärder bör vidtas för att minska sårbarheten vid e-krigföring och andra typer av IT-baserade attacker?

Vikten av ”stresstester”

Till en del kan operativa risker analyseras och hanteras på grundval av historiskt grundade sannolikhetsberäkningar. Men det räcker inte med statistik och sannolikhetsberäkningar. Dels är det främst de frekventa men ganska begränsade skadorna som går att fånga statistiskt, medan de verkligt stora systemhotande händelserna inträffar så sällan att det är svårt att göra rimliga sannolikhetsbedömningar, dels är det nya och delvis okända hot som kanske är mest intressanta – och dessa förekommer per definition inte i någon historisk statistik.

Det är viktigt att ha beredskap också för det osannolika. Det finns alltid en risk för ett stort antal ovälkomna händelser i all mänsklig verksamhet, händelser som kan vara mycket osannolika, betraktade var och en för sig. Men genom att man i varje stund exponerar sig för ett mycket stort antal sådana mer eller mindre osannolika risker, så är det ganska sannolikt att *någon* av dessa risker faktiskt slår till inom en viss tidsperiod. I den meningen finns en djup sanning i uttrycket ”det är sannolikt att något osannolikt kommer att inträffa”.

Generellt sett är katastrofberedskapen hos företag och myndigheter i första hand dimensionerad för att klara katastrofer och nödsituationer som är mer relaterade till besvärliga men ändå relativt ordinära, förutsebara situationer. En händelse som terrordåden i USA ligger i en dimension som fram till den 11 september mest beträffas av spektakulärt anlagda romanförfattare och filmregissörer. Den låga sannolikheten för att något sådant skulle inträffa i verkligheten fanns inte beaktad i kontinuitets- och katastrofplaner. En lärdom är att det är nödvändigt att föra in också detta slag av extrema hotbilder i de riskanalyser och den beredskapsplanering som företag och myndigheter genomför inom säkerhetsområdet. Det innebär inte att man kan (eller ens bör försöka) bygga upp ett fullständigt skydd mot varje hypotetiskt hot. Däremot finns all anledning att tänka igenom och så långt möjligt förbättra förutsättningarna för att kunna hantera och begränsa skadeverkningarna även vid exceptionella störningar.

51

Därför måste företagen arbeta med så kallade stresstest, där man utgår från scenarier som i och för sig inte behöver vara så extrema som händelserna i New York, men som utan att upplevas som helt hypotetiska ändå ligger en bra bit från det vardagliga. På så sätt kan man få en uppfattning om hur stora skador som då skulle kunna utlösas och pröva vilka motåtgärder som skulle kunna vara effektiva. En av de viktigaste komponenterna i en strategi för att hantera den här typen av situationer gäller informationen till kunder och allmänhet. Detta slag av övningar och analyser är en viktig del av det arbete FI bedriver inom det här riskområdet.

4.5 FI:s arbete med ”samlad riskbedömning”

En av Finansinspektionens viktigaste uppgifter är att knyta samman den mångfacetterade informationen om finansföretagens ekonomiska situation, olika slag av riskexponeringar och riskhanteringsförmåga. Det redskap som kallas ”samlad riskbedömning” och som nu utvecklas inom FI, är ett sätt att göra detta på ett både överblickbart och operativt användbart sätt. Arbetet utgör också ett sätt att tillämpa den ”aktiva risktillsyn” som utgör en viktig del av de kommande, nya ”Baselreglerna”.

En viktig del i detta är att skapa en mera generell modell för att analysera och bedöma de företag som står under FI:s tillsyn, där samma metodik och samma typ av bedömningsunderlag används, oavsett vilken typ av verksamhet det rör sig om. En bättre enhetlighet bör också minska risken för godtycklighet i bedömningen. Syftet med den samlade riskbedömningen är att bedöma de finansiella företagens risktagande och riskhanteringsförmåga i förhållande till det riskbärande kapitalet. Det yttersta målet med den samlade riskbedömningen är att den skall tjäna som underlag för diskussioner med ledningarna för de berörda företagen och vara ett redskap i FI:s prioritering av tillsynsåtgärder det kommande året.

Aktiv risktillsyn – en internationell bakgrund

Utvecklingen av det nya riskbedömningssystemet har ett nära samband med det pågående internationella projektet att förnya de så kallade Baselreglerna för kapitaltäckning. Utgångspunkten är där att kapitalkravet för internationellt verksamma banker ska utvecklas från att vara ett mekaniskt räknestycke till ett mångfa-

setterat krav med viktiga inslag av kvalitativa bedömningar. Det framtida kapitalkravet beskrivs i form av tre "pelare".

Första pelaren kan ses som en utvecklad version av dagens kapitalkrav. Andra och tredje pelaren är nya och rymmer aspekter som idag inte kopplas ihop med kapitaltäckningen. Syftet med den andra pelaren, som även kallas aktiv risktillsyn, har Baselkommittén konkretiserat i fyra principer.

- Banken ska ha en metod för att bedöma sin samlade kapitalsituation i förhållande till sin riskprofil och en strategi för att bibehålla sin kapitalstyrka.
- Tillsynen ska utvärdera bankens sätt att bedöma kapitalbehov och risker och vidta de åtgärder som kan vara påkallade om det finns brister.
- Tillsynen ska utgå från att banker normalt bör ha en kapitaltäckningsgrad som ligger över den absoluta miniminivån och det bör finnas möjlighet att föreskriva ett större kapitalkrav än det som följer av första pelarens regler om det finns skäl för detta.
- Tillsynen ska ingripa på ett tidigt stadium för att motverka att kapitalet sjunker under den miniminivå som motsvarar den enskilda bankens riskprofil och ska kräva aktiva åtgärder från bankens sida om den negativa utvecklingen inte bryts.

Arbetet på de nya Baselreglerna pågår fortfarande. För närvarande beräknas Baselkommittén kunna lägga fram det färdiga dokumentet under hösten 2002 och därefter är avsikten att nya regler ska kunna träda i kraft år 2005. För EU-länderna gäller att de nya reglerna införs genom EG-direktiv, som sedan implementeras i nationell lag. Den övergripande lagstiftningen måste sedan också konkretiseras genom nya föreskrifter och allmänna råd från FI:s sida.

Inom EU har en aktiv diskussion börjat om hur åtgärderna inom den andra pelaren ska kunna harmoniseras så att likvärdiga konkurrensvillkor kan skapas inom unionen utan att den nödvändiga flexibiliteten förloras. I första hand faller detta inom ramen för den så kallade Groupe de Contact, som är ett organ för samverkan mellan banktillsynsmyndigheterna.

Groupe de Contact har utarbetat förslag till en gemensam beskrivning av syftet med en samlad riskbedömning, som sammanfattas i följande punkter:

1. Samlad riskbedömning ska vara en integrerad del av tillsynsmyndigheternas övergripande riskbaserade tillsynsmethodik.
2. Det övergripande syftet med riskbedömningsmethodiken ska vara att:
 - Bedöma och övervaka företagets riskprofil, interna kontrollsystem och finansiella situation på ett systematiskt och konsekvent sätt
 - Att som en del av denna bedömning, ta ställning till hur företagets ledning bedömer och kvantifierar nödvändig typ och volym på kapitalet i förhållande till riskprofil, kontrollfunktioner och riskbenägenhet.
3. Resultatet av riskbedömningarna ska användas för att:
 - Identifiera "outliers"/svaga företag och upptäcka existerande eller möjliga problemområden.
 - Att uppmuntra till eller uppmana företaget att åtgärda brister i dess risk management funktioner.
 - Att bedöma om företagets kapitalnivå är tillräckligt i relation till dess riskprofil.

Finansinspektionens metod för riskbedömning följer i allt väsentligt den internationella utvecklingen inom tillsynsområdet. Bl.a. anpassas metodiken till kravet att bedöma risknivå och kapitalbehov. I metodutvecklingsprocessen har FI också hämtat inspiration från flera utländska tillsynsmyndigheter som under senare år varit drivande inom utvecklingen av principer för riskbedömning. En betydande del av dagens metodik för samlad riskbedömning har sitt ursprung i USA, där den så kallade CAMEL modellen används av de federala tillsynsmyndigheterna. I CAMEL görs en kvalitativ bedömning i form av egna undersökningar av de identifierade nyckelområdena.

53

Finansinspektionen har strävat efter att förena kvalitativa tillsynsbedömningar med kvantitativa nyckeltalsbedömningar. Flera länder har i dagsläget utvecklat sina tillsynsmodeller åt det hållet, t.ex. Nederländerna och Storbritannien. FI:s valda metodik ligger nära den som utvecklats och används där.

Finansinspektionens bedömningsmetodik

Den inom Finansinspektionen utarbetade metodiken för riskbedömning utgår från ett bedömningsunderlag som utgörs av tre olika datablock. De tre delarna har delvis olika funktion och olika interna användare. Gemensamt är dock att de var för sig ska utgöra underlag vid den samlade riskbedömning som FI varje år genomför för de större finansiella företagen i syfte att kartlägga risker och riskhanteringsförmåga, bedöma kapitalbehov och så vidare.

Riskbedömningssystemets tre delar utvecklas parallellt och är tekniskt sett fristående från varandra. Det betyder dock inte att de i tillämpningen är oberoende av varandra. Resultaten från varje block är i sig en del av den samlade riskbedömningen. Del 1 är en kvantitativ analys som resulterar i en rating, det vill säga en betygsättning för det företag som bedöms; det kan också användas för scenario/känslighetsbedömningar. En komponent i detta är att utveckla analysmodeller som kan länka makroekonomiska förändringar till effekter på företagen. Ett sådant arbete pågår på FI. Del 1 kan och ska användas för samtliga företag. Del 2 är en sammanställning av externa data som endast finns för vissa företag, exempelvis rating och börsdata. Del 3 är ett verktyg för att bedöma risken i ett företag med utgångspunkt i de undersökningar som genomförs av FI och är en kvalitativt inriktad bedömning. Del 3 ska endast användas för de prioriterade/systemviktiga finansiella företagen.

Några erfarenheter och utgångspunkter för det fortsatta tillsynsarbetet

Finansinspektionen har under hösten genomfört riskbedömningar där tyngdpunkt lagts vid dokumentation av de större bankkoncernernas strukturer och bedömning av vilka områden inom bankerna som är mest kritiska. Bedömningarna har även varit inriktade mot dokumentation av vilka risker som är aktuella inom olika affärsområden. Ställningstagande har gjorts till hur väl bankerna bedömer och hanterar olika typer av risk.

Under 2001 har FI genomfört fyra sådana samlade riskbedömningar för bankkoncernerna. Framtagandet har skett parallellt med den systemutveckling som beskrivits. De riskbedömningar som tagits fram hittills motsvarar alltså inte de bedömningar som skall tas fram när systemet är fullt utvecklat. Uppläggning och inriktning står däremot väl i samklang med det system som är under uppbyggnad.

Årets riskbedömningar har satt fokus på ett antal frågor. Som framgått har utvecklingen i banksektorn det senaste året präglats av bland annat två saker; dels en viss nedgång i kapitaltäckningen, dels en växande företagsutlåning med ökande riskinnehåll, i hägnet av en vikande konjunktur. Detta leder naturligt att frågan om den önskvärda nivån på kapitaltäckningen kommer upp till diskussion.

54

Den genomgång som gjorts för de fyra bankkoncernerna pekar på flera sätt mot behovet av att inte enbart fokusera på det lagstadgade 8-procentskravet för kapitaltäckningen utan också på den så kallade primärkapitalgraden, ett snävare kapitalbegrepp som i huvudsak motsvaras av det egna kapitalet. Bankerna själva använder sig också i sin egen styrning i allt större av denna relation. FI anser att det är viktigt att instituten sätter upp egna riktmärken för såväl primärkapital som totalt kapital. Det är också viktigt att företagen löpande utvärderar och justerar dessa riktmärken, bland annat mot bakgrund av olika omvärldsförändringar.

FI bedömer att primärkapitalnivåerna i dagsläget, mot den bakgrund som nämnts, bör ligga i nivå med eller över de genomsnittliga riktmärken som bankerna beslutat använda. FI har också fört fram detta i sina diskussioner med ledningarna för de större bankerna. Självfallet kan det aldrig falla under rubriken exakt vetenskap att målsätta specifika procentsatser. Det måste alltid handla om diskussion och bedömning. Bedömningarna måste också kunna variera beroende på de enskilda företagens verksamhetsinriktning och portföljsammansättning. FI kommer i sin tillsynsplan för 2002 att prioritera diskussioner med bankerna om kapitalsituationen.

Ett annat område som FI kommer att prioritera under det kommande året är kapitalallokeringsfrågor. Nya kapitaltäckningsregler förutses från 2005 och bankerna kommer att ges möjlighet att i ökad utsträckning använda sig av modeller i sin beräkning av kapitalkravet. För FI är det viktigt att de större bankerna ägnar tillräcklig uppmärksamhet åt dessa frågor så att de står väl rustade när det nya regelverket träder i kraft.

Svenska bankkoncerner har en stor del av sin balansomslutning i utländska enheter antingen filialer eller dotterbolag. En stor del av den utländska verksamheten finns i övriga nordiska länder men också i de baltiska länderna, Tyskland och England. För FI:s verksamhet innebär detta att det konsoliderade ansvaret ligger på FI liksom det direkta ansvaret för filialer inom EES. I de länder där svenska banker har etableringar råder liksom i Sverige viss osäkerhet om den framtida utvecklingen. De problem som kan förutses är därför oftast sammanknippade med motpartsrisiker. FI kan inte i någon större utsträckning bedriva tillsynsverksamhet i utlandet men för att FI skall kunna ta det konsoliderade ansvaret för tillsynen av en bankkoncern är det en förutsättning att större enheter som står under vår direkta tillsyn undersöks regelbundet och att FI:s kunskap om utvecklingen i större utländska dotterbolag är god.

Som ett konkret exempel på FI:s samarbete med andra länders tillsynsmyndigheter är den så kallade tillsynsgruppen för Nordea. I denna grupp ingår fyra nordiska tillsynsmyndigheter som har till uppgift att samordna tillsynen och utarbeta en årlig samlad riskbedömning. Den första samlade riskbedömningen för Nordea har under hösten också diskuterats med Nordeas koncernledning.

5. Slutsatser för tillsynen

Finanssektorn står nu inför den ”stresstest” som varje konjunkturnedgång innebär. Utgångsläget är i många avseenden gott, men samtidigt förefaller riskerna växande för att den allmänekonomiska nedgången blir djupare och långvarigare än vad som tidigare förutsetts. Den ovanligt stora osäkerhet som tillkommit i spåren av terrorattackerna i september ökar riskerna ytterligare. Faktorer som minskade tillgångsvärdet, svagare inkomstillväxt och ett minskat utbud av riskkapital innebär att finanssektorn ställs inför ökade påfrestningar.

55

När det gäller den finansiella sektorn gäller i hög grad tesen att ingen kedja är starkare än sin svagaste länk – roten till de systemriskerna som finns i den finansiella sektorn är det starka ömsesidiga beroendet mellan olika finansiella företag och marknader och snabbheten med vilken störningar numera kan spridas. Av det skälet kan en tillsynsmyndighet inte slå sig till ro med att den finansiella styrkan och operativa standarden är god i någon slags genomsnittlig mening.

Det finns anledning att utifrån den gjorda analysen av stabilitetsläget dra slutsatser för tillsynsarbetets inriktning kommande år. I det följande presenteras därför ett antal områden där konkreta insatser kommer att göras.

Kreditrisk och kapital situation

Det krävs ökad vaksamhet mot de följdverkningar som vikande konjunktur och ökad osäkerhet kommer att ha. Här är återverkningarna på vinstförväntningar och rörelseresultat i den reala ekonomin viktigt, vilket återverkar på kreditriskerna i bankerna, liksom på tillgångsmarknaderna. Mot den bakgrunden ökar betydelsen av god riskhantering och god kapitalstyrka i bankerna.

FI utvecklar för närvarande metodiken för att ge en så kallad samlad riskbedömning av de finansiella företag som är viktigast ur stabilitetssynvinkel. Delvis har denna metodik nu börjat tillämpas praktiskt, och för de fyra stora bankkoncernerna har sådana bedömningar nyligen tagits fram. FI har i samband med årets riskbedömningar lagt särskilt fokus på bankernas kapitaltäckningssituation. De av instituten uppsatta målen för såväl primärkapital som totalt kapital är viktiga utgångspunkter i tillsynsarbetet. Dessa mål kan ligga på olika nivå beroende på portföljsammansättning och verksamhetsinriktning i de olika bankerna. Det är viktigt att företagen löpande utvärderar och justerar dessa riktmärken, bland annat mot bakgrund av de förändringar i riskbilden som ägt rum under det senaste året.

FI:s bedömning är att utvecklingen när det gäller kreditrisker gör det nödvändigt att ha ökad säkerhetsmarginal för att kunna stå emot de ökade påfrestningar som kan väntas framöver. Enligt FI finns skäl att hålla primärkapitalnivåerna i nivå med eller över de riktmärken som bankerna målsatt.

FI kommer inom ramen för de samlade riskbedömningarna att utveckla

analysen och uppföljningen av kapitaltäckningssituationen i de stora bankkoncernerna, i dialog med dessa och i nära samarbete med de andra nordiska tillsynsmyndigheterna.

Fortsatt utveckling av det internationella tillsynssamarbetet

Internationalisering av finansmarknaderna ställer ökade krav på en fortsatt utveckling av det internationella tillsynssamarbetet, och detta blir än viktigare i en världsekonomi präglad av svagare konjunktur och växande osäkerhet. Konkreta frågor som kräver samverkan i ett nordiskt perspektiv gäller tillsynen av Nordea, If och det s k Norex-samarbetet.

Operativa risker och beredskap

Frågor kring fysisk säkerhet, säkerhet mot IT-attacker och möjligheten till reservdrift för att säkerställa robustheten i det svenska finansiella systemet blir allt viktigare. Händelserna i USA i september blev ett dramatiskt exempel på när något extremt osannolikt blir brutal verklighet. När det gäller den finansiella sektorn är konsekvenserna av detta främst två: dels illustrerar det på ett generellt plan betydelsen av att genomföra olika form av stresstester för att få ett mått på handlingsutrymme och handlingsalternativ även i extrema situationer, dels, och mer specifikt, vikten av att ha en hög beredskap för händelser och förlopp förknippade med den nya säkerhetspolitiska situation som inträtt, och de följdverkningar detta kan få för marknader och företag.

Under det gångna året har FI lagt ned ett omfattande arbete på beredskapsfrågor och stresstester tillsammans med företagen och i samverkan med ÖCB. Fortsatt hög aktivitet inom detta område krävs. De särskilda stress-tester som inletts under 2001 skall vidareutvecklas kommande år.

Livbolagen och den kollektiva konsolideringen

Livbolagen har drabbats av fallande marknadsvärden i placeringsportföljen i kombination med en för långsam anpassning av återbäringen till kunderna. Detta tillsammans med att vissa övergångsregler i lagstiftningen om förstärkning av bolagens försäkringstekniska reserver försvinner, har utsatt bolagen för finansiella påfrestningar. Främst har det blivit nödvändigt att säkerställa att kunderna informeras om att förutsättningen för förespeglad återbäring kommit att ändras.

FI har under resten av detta år begärt en månadsvis löpande rapportering av livbolagens finansiella ställning. Denna ökade övervakning kommer att upprätthållas tills vidare.

Utvecklingen i värdepappersbolagen

Den negativa resultatutvecklingen i värdepappersbolagen kan komma att innebära avveckling av företag och andra förändringar i marknadsstrukturen. För att upprätthålla förtroendet för värdepappersmarknaden är det viktigt att denna process sker i ordnade former. FI har under hösten gjort en särskild uppföljning av kapitaltäckning och resultatutveckling hos ett stort antal värdepappersbolagen. Denna utvidgade övervakning kommer att fortsätta för att möjliggöra en aktiv uppföljning av utvecklingen.

Finansinspektionens rapporter

finns på www.fi.se

- 2001:5 Den finansiella infrastrukturens sårbarhet
- 2001:4 Internet, normer och marknad – en internationell utblick
- 2001:3 Aktiemarknad för alla – nya krav i ny miljö
- 2001:2 Missvisande kreditupplysningar
- 2001:1 Riskmätning och kapitalkrav
- 2000:6 Finansmarknad, riskkapital och välstånd
- 2000:5 Finanssektorns stabilitet*
- 2000:4 Internt graderingssystem
- 2000:3 Internet och finansiella tjänster
- 2000:2 Bilförsäkringen efter avregleringen
- 2000:1 Kartläggning av leasingavgifter
- 1999:9 Aktionsplan för att stärka förtroendet för värdepappersmarknaden
- 1999:8 Financial services and consumers – comparison between the UK and Swedish systems
- 1999:7 De finansiella företagen och marknaderna*
- 1999:6 Den finansiella sektorn och informationssystemen inför år 2000*
- 1999:5 Översyn av insiderlagstiftningen
- 1999:4 Kreditinstitutens lån – värdering och upplysning
- 1999:3 Bankernas betaltjänster – avgifter och information
- 1999:2 Den finansiella sektorn och informationssystemen inför år 2000*
- 1999:1 Finansinspektionens tillsyn av Premiepensionsmyndigheten
- 1998:7 Internet och försäkring
- 1998:6 Försäkringsbolagen och de trafikskadade
- 1998:5 Utveckling inom de finansiella företagen och marknaderna*

*) Rapporten finns även på engelska

Finansinspektionen
Box 7831, 103 98 Stockholm
Tel 08-787 80 00
Fax 08-24 13 35
finansinspektionen@fi.se